

*Development of Literacy and Language Learning for Disadvantaged **Young Learners***

ЗБИРКА НА ПРИМЕРИ НА ДОБРИ ПРАКТИКИ

Кофинансирано од
Програмата на Европската
унија Еразмус+

2018-1-HR01-KA201-047499

Оваа збирка настана како резултат на ИО 1Report of the activities of good practice
Прилозите ги подготвија членовите на проектните тимови:

Учителски факултет, Универзитет во Загреб

Катарина Аладровиќ Словачек
Лидија Цвикиќ
Кристина Хорват-Блажиновиќ
Предраг Орешки
Тамара Турза-Богдан
Владимира Велички
Јелена Вигњевиќ

ОУ „Иван Гундулиќ“ Загреб

Зоран Ќоркало
Хајналка Драганиќ
Иван Игиќ
Сања Миљатовиќ
Искра Османчевиќ

Универзитет во Марибор

Јожица Чех Стегер
Драгица Харамиија
Симона Пулко
Мелита Земљак Јонтес

Univerza v Mariboru

Filozofska fakulteta

Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Скопје

Лулзим Адеми
Елизабета Бандиловска
Билјана Камчевска
Весна Макашевска
Маја Рауник Кирков
Емил Сулејмани

Графичко обликување

Марина Габелица

Дизајн на ДЕАЛ лого

Кристина Хорват-Блажиновиќ

ЗБИРКА НА ПРИМЕРИ НА ДОБРИ ПРАКТИКИ

Развој на писменоста и
учење на јазикот за
учениците од рана возраст
во неповолна положба

Во Загреб, 30 Јануар 2019

This publication [communication] reflects the views only of the author, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

Содржина

1. Вовед	6
2. Јазици на образование во државите -партнери	9
2.1. Република Хрватска	9
2.2. Искуство во работа со деца немајчин јазик	11
2.3. Република Македонија	18
2.4. Искуство во работа со деца на немајчин јазик	20
2.5. Република Словенија	23
2.6. Искуство во работа со деца на немајчин јазик	26
3. Примери на добри практики	31
3.1. Детска градинка „Милана Сачса“, подрачен објект Јасмин, Загреб, Република Хрватска	31
3.2. Предучилишна установа „Брешиа“- Дебар, Република Македонија	32
3.3. Лабораторија за забава-здружение за промоција на култура на раскажување, Република Хрватска	34
3.4. Основно училиште „Ореховица“, Ореховица, Република Хрватска	36
3.5. Основно училиште “Олга Меглич”, Птуј, Република Словенија	37
3.6. Основно училиште „Табор 1“, Марибор, Република Словенија	39
3.7. Основно училиште „Маршал Тито“, Струмица, Македонија	40
3.8. Проект ШИПК насловен „Развој на програма за поддршка на децата бегалци за вклучување во социјалната средина (СТИК), кој вклучува работа со доселеници, Република Словенија	43
3.9. Проекти УСТу, ДИМЕП и ШИПК-СТИК , Република Словенија	44
3.10. Основно училиште “Винка Жганца“, Загреб, Република Хрватска	46
3.11. Основно училиште „Стјепана Кефелја“, Кутина, Република Хрватска	47
3.12. Невладина организација: „Ла Страда“, Република Македонија	48
3.13. Невладина организација: „Субнал“, Република Македонија Едукација на деца од ромска националност	50
3.14. Исусова служба за мигранти, Загреб, Република Хрватска	52
4. Насоки за натамошна работа	54

1. Вовед

Збирката на примери на добри практики е прв интелектуален резултат на Erasmus + K2 проектот **Развој на писменоста и учење на јазикот за учениците од рана возраст во неповолна положба** кој се спроведува од 1 октомври 2018 до 30 јуни 2020.

Во обликување на Збирката учествуваа сите партнери на проектот: Учителскиот факултет во Загреб, Универзитетот во Марибор, Словенија, Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“, Скопје, Македонија и Основното училиште „Иван Гундулиќ“ од Загреб. Збирката е објавена на хрватски, македонски, словенечки и англиски јазик.

Цел на оваа Збирка е да се покаже дека во земјите партнери веќе постои добра практика на совладување на писменоста и учење на јазикот за деца во неповолна положба. Увидот во примерите на добри практики исто така покажува некои заеднички предизвици и проблеми кои стануваат основа за обликување на останатите материјали, кои ќе се презентираат како интелектуален резултат на овој проект.

Работата на создавање на збирката опфати неколку фази:

1. дефинирање на критериумите за одбирање на добрите практики
2. увид во достапните податоци за усвојување на јазикот на образование кај децата во неповолните групи
3. прибирање на податоци по пат на интервјуа и увид во праксата
4. одбирање и опис на примерите на добри практики.

Одбирање на добри практики

Критериуми за одбирање на добри практики беа: иновативност, инклузија, интеркултуралност и можност за пренос (на други учесници, во други контексти).

Исто така, еден од критериумите во одбирањето на примерите беше застапеноста на добри практики низ формално, неформално и информално поучување, а почитуван е и критериумот на прикажување на добри практики со оглед на различната возраст на децата. Оттука е прикажана работа со децата од предучилишна до средноучилишна возраст.

Приказ на достапни податоци за усвојување на јазикот на образование

За секоја земја со увид во законодавните акти и достапни податоци од опишаниот јазичен контекст со оглед на групите во јазично неповолната положба, се наоѓаат податоци за начинот на образование и јазикот на образование на тие јазични групи.

Интервјуа со учесниците

Следи приказ на добиени информации од интервјуирањето на различните учесници, кои се занимаваат со усвојување на јазикот со децата во неповолна положба. Тоа се учесници кои делуваат во системот на образование (градинки и училишта), во приемните центри за мигранти и во различните невладини организации. Собрани се вкупно 50 интервјуа од сите три партнерски земји. Интервјуата се запишани и врз основа на нив е опишана ситуацијата во секоја од земјите партнери. Посебно се опишани предизвиците и позитивните примери кои се видливи од спроведените интервјуа.

Се благодариме на сите колеги кои учествуваа во интервјуирањето:

Република Хрватска

Дијана Зориќ и Ана Грузунов, воспитувачки, Здружение: Лабораторија за забава
Тања Ангел, воспитувачка, предучилишна установа „Малиот принц“, Загреб
Петра Беденичар, воспитувачка, предучилишна установа „Милана Сашца“, Загреб
Моника Камениќ, воспитувачка во забавиште, ОУ Ореховица
Сенка Тешки, воспитувачка, предучилишна установа, „Различак“
Весна Перхој, одделенски наставник, ОУ „Др. Иван Новак Мацинец“
Влатка Домишљановиќ, одделенски наставник, ОУ „Цветно насеље“
Ѓурѓица Томиќ Перушко, одделенски наставник, ОУ „Блато“, Корчула
Жељка Братош, одделенски наставник, ОУ „Ѓуловац“, Ѓуловац
Иванка Новак, професор по хрватски јазик, ОУ Ореховица
Златка Ковачиќ, директор, ОУ „Ѓуловац“ Ѓуловац
Анамарија Мацановиќ, Здружение „Are you Syrious“
Асја Корбар, Здружение „Are you Syrious“
Тајана Сикачек, психолог, ОУ „Стјепана Ќефеље“, Кутина
Јосипа Селетковиќ, наставник, ОУ „Стјепана Ќефеље“, Кутина
Хелена Ќосиќ, ОУ „Стјепана Ќефеље“, Кутина
Рената Циндриќ, ОУ „Др. Винка Жганца“, Загреб

Сњежана Чубрило, професор по хрватски јазик, ОУ „Др. Винка Жганца“, Загреб
Ламиа Младиќ, логопед ОУ „Др. Винка Жганца“, Загреб
Марија Видалина, ОУ „Др. Винка Жганца“, Загреб
Марија Луковиќ, ОУ „Густав Крклец“, Загреб
Фанита Бачиќ, воспитувачка, Здружение „Нова иднина“, Самобор
Ива Рагуж и Ива Лизовиќ, волонтери, „Исусова служба за избеглици“
Мирела Јозиќ, активист во Хрватскиот Црвен крст во прифатниот центар за баратели
на азил, Порин

Република Македонија

Сали Бузалки, одделенски наставник, ООУ „Братство-Единство“, село Коњари,
двојазично училиште
Силвана Митревска, воспитувачка, предучилишна установа „11 Септември“, Ресен
Наташа Еленчевска, воспитувачка, предучилишна установа „11 Септември“, Ресен
Марија Василевска, воспитувачка, предучилишна установа „Брешиа“, Дебар
Даниела Митева, одделенски наставник, ООУ „Маршал Тито“, Струмица
Валмира Кобеци, воспитувачка, предучилишна установа „Брешиа“, Дебар
Илинка Васкова, дипломиран психолог, граница Македонија-Грција
Билјана Стојков, одделенски наставник, ООУ „Јан Амос Коменски“, Скопје
Марија Атанасова, педагог, ромска заедница „Сумнал“
Тања Димова, психолог, НВО „Ла Страда“, Транзитен центар за мигранти, Винојуг,
Гевгелија
Ивана Илиевска, психолог, Транзитен центар за мигранти, Винојуг, Гевгелија

Република Словенија

Соња Шкоберне и Соња Жнидаршчиќ, одделенски наставник, ОУ „Табор“, Марибор
Александра Вербјошт, професор по словенечки јазик, ОУ „Табор“, Марибор
Марјан Кулчар, професор по словенечки јазик, Гимназија Мурска Собота
Рената Дебелјак, професор по словенечки јазик, ОУ „Олга меглуќ“, Птуј
Наталија Каучиќ, професор по словенечки јазик, СУ Словенска Бистрица
Аленка Ајд Братковиќ, библиотекар, СУ Словенска Бистрица
Метка Гселман Седак, професор по словенечки јазик, ОУ „Табор“, Марибор
Катја Ајдник, одделенски наставник, младински центар Дравињске Долине
Весна Брачко одделенски наставник, ОУ „Песница“, Песница кај Марибор

др. Катја Кошир, Универзитет во Марибор, оддел за психологија на Филозофскиот факултет

Александар Јершчиќ, директот, ОУ „Драга Кобала“, Марибор

Ида Харамииа, одделенски наставник, ОУ „Бојана Илича“, Марибор

Бланка Ковачец, координаторка на проектот „Izzivi medkulturnega sobivanja“, Марибор

Резарта Зумери, апсолвент на предучилишно воспитание на Педагошкиот факултет, Универзитет во Марибор

Опис на примери на добра практика

Врз основа на собраните интервјуа, одбарни се примери на добри практики од секоја земја. Вкупно се прикажани 14 примери на добри практики од сите партнерски земји. Примерите се опишани од аспект на содржината и активностите, можностите за делување кај други учесници и во други контексти низ формално/неформално/информално поучување и различна возраст на децата. Се препознаваат заедничките предизвици и проблеми кои се појавуваат во сите земји.

На решавањето на проблемите кои ги запазивме во проучувањето на практиките ќе се насочиме при обликувањето на потребните материјали, активности, бази и прирачници за останатите интелектуални резултати во понатамошната работа на проектот.

2. Јазици на образованието во државите партнери

2. 1. Република Хрватска

Во Република Хрватска за 95% од населението (според пописот на население од 2011 година) мајчин јазик е хрватскиот јазик, додека останатото население за мајчин јазик го сметаат еден од 23 различни јазици. Тоа воедно значи, дека за најголемиот број ученици во хрватските основни и средни училишта, како и за децата вклучени во детските градинки, мајчиниот јазик воедно е јазик на образование. Но, за дел од учениците, хрватскиот е втор јазик, воедно и јазик на средината. Тоа се ученици припадници на националните малцинства, доселеници во Хрватска, деца чии родители во Хрватска се на подолг или пократок привремен престој, како и оние деца од хрватска националност кои се родени или дел од детството поминале во некој друга држава,

па првиот комуникациски јазик им станал јазикот на земјата во која живееле. Според Уставот на Република Хрватска и другите прописи, припадниците на националните малцинства имаат право на образование на мајчин јазик и писменост. Тоа се остварува во 3 модели. Во моделот А наставата по сите предмети се одвива на мајчиниот јазик на учениците, јазикот на малцинствата во Р. Хрватска, а учениците учат и хрватски јазик како посебен наставен предмет. Модел Б е двојазичен модел, во кој таканаречената национална група на предмети, учениците ја учат на јазиците на малцинствата, а останатите предмети на хрватски јазик. Модел Ц – образованието е на хрватски јазик, а учениците припадници на националните малцинства посетуваат настава на јазикот и писмото на малцинствата. Според моделот А учениците основното училиште можат да го следат на чешки, унгарски, српски и италијански јазик, додека наставата според моделот Б се спроведува за истите јазици освен италијанскиот. Според последните јавно достапни податоци, во учебната 2014/15 година 10 699 ученици припадници на националните малцинства биле вклучени во еден од трите наведени модели. Повеќе од половина ученици биле вклучени во моделот А, незначително помалку во моделот Ц, а само 60 ученици во моделот Б. Воспитание и образование на јазикот на малцинствата е овозможено и за децата од предучилишна возраст. Можноста за образование на мајчин јазик и писмо, со истовремено учење на хрватскиот јазик е поволна околност за постигнување на урамнотежена двојазичност кај учениците. Меѓутоа, сите национални малцинства немаат можност да се образуваат на мајчин јазик во сите модели. На пример, за припадниците на ромско и албанско национално малцинство не е овозможено изведување на наставата според моделите А и Б. Тоа значи дека за наведените групи ученици јазикот на образование се разликува од мајчиниот јазик, па од тие причини тие може да се сметаат за ученици во јазична и културолошка неповолна положба, бидејќи нивото на владеење на хрватскиот јазик, како јазик на образование влијае на постигнувањето на образовните цели. Во иста група на ученици во неповолна положба можеме да ги вброиме и учениците доселеници и повратници во Хрватска. За учениците кои го започнуваат или го продолжуваат образованието во Република Хрватска на хрватски јазик, а кај кои ќе се утврди недоволно познавање на хрватскиот јазик или хрватскиот јазик воопшто не го владеат, овозможено е учење на хрватскиот јазик во подготвителна или додатна настава. Подготвителната настава на хрватската програма се состои од интензивно учење на хрватскиот јазик која се спроведува во максимален период од една учебна година, а се реализира врз основа на програмата на хрватски јазик за подготвителна настава за учениците од основните и среди училишта, кои не го знаат или недоволно го познаваат хрватскиот јазик (NN 151/2011). Во наведената програма воведени се неколку новини во учење на хрватскиот јазик

во рамките на задолжителното образование: независност на целите и образовните резултати од образовното ниво, меѓуделување на јазичните дејности, стратегиите на учење и употребата на јазикот.

За да им се олесни учењето на хрватскиот јазик на учениците кои се неизворни говорители на хрватски јазик, се изработени уште две програми на учење на хрватски јазик насочени кон целната група на баратели на азил и азиланти: Програма на хрватски јазик, историја и култура за баратели на азил, азиланти, странци под привремена заштита и странци под суспендијарна заштита поради пристапот во образовниот систем на Република Хрватска (NN 129/09) и програма за учење на хрватски јазик за азиланти постари од 15 години. (NN 2012).

2. 2. Искуство во работа со деца на немајчин јазик

Опис на спроведените интервјуа

Учителскиот факултет и Основното училиште „Иван Гундулиќ“ спроведоа вкупно 25 интервјуа. Интервјуирани се воспитувачи, наставници, директори, стручни работници од стручните служби и волонтери во здруженија. Интервјуирани се личности кои работат со сите групи на деца во неповолна положба: национални малцинства и мигранти.

Според видот на установите во кои интервјуата се спроведени, можеме да ги прикажеме како:

- Формално образование (училишта и градинки): 21
- Неформално и информално образование (здруженија): 4
- Потребно е да се нагласи дека неформалните облици на образование како метод многу често се спроведуваат во училиштата и градинките.

Спроведените интервјуа ги покажуваат позитивните страни од работата со децата во неповолна положба и проблемите со кои едукаторите се среќаваат без оглед на видот на образование. Врз основа на спроведените интервјуа во продолжение накратко ќе ги прикажеме согледувањата за работата и предизвиците и тешкотиите кои испитаниците ги истакнуваат во работата.

Согледувања врз основа на интервјуата за работата со деца во неповолна положба

Во формалното образование, во основното училиште, наставниците и воспитувачите настојуваат пред се да воспостават средина на заедништво и радост во работата во која децата ќе се чувствуваат прифатени: „Најпрво користевме насмевка и преградки. Настојувавме децата кај нас да се чувствуваат прифатено“ (од интервјуто со Петра Беденичар, воспитувачка, детска градинка Милана Сашса, Загреб).

“

Ако одиме на некои работилници а преку лето и во пролет ги носиме на Бундек, тогаш го поттикнуваме баш тоа, заедно да си играат. Потоа имаме некои активности каде поттикнуваме заедно да постигнат некоја цел за да се спријателат, како би го вклучиле и новото дете во групата“ (од интервјуто со Анамарија Мацановиќ, волонтерка во здружението Are you Syrious).

Свеста за важноста од воспоставување доверба, не само кај детето, туку и кај целото семејство, посебно ја истакнаа, наставниците и стручните соработници на основното училиште „Стјепан Кефељ“ во Кутина:

“

Ние уште пред доаѓањето на детето во училиште многу внимаваме на целата ситуација, на средината во која детето ќе го доведеме. Веќе постојат наставници кои од генерација во генерација ги превземаат децата од прифатилиштата. Во погорните одделенија внимаваме ако детето знае англиски, барем некои фрази, класниот раководител да биде наставник по англиски јазик. Го подготвуваме наставникот, особено класниот раководител и некој кој ќе биде најмногу во контакт со детето. Првиот контакт е многу битен. Педагогот и јас одиме во прифатилиштето заедно со преведувач. Го запознаваме цело семејство, ја испитуваме цела семејна ситуација, евентуално некои ризични моменти кои би можеле да влијаат на животот во училиштето. Ги презентираме животот и работата во училиштето на родителите и детето. Детето не гледа нас како некој прв контакт и при превземањето кога детето ќе го донесат од прифатилиштето првиот ден во училиште, тоа повторно не гледа нас. Го внесуваме во одделението кое исто така е подготвено. Имавме едно одделение кое баш изрази желба следното момче или девојче да ги вклучиме во нивното одделение“ (Тајана Сикачек,

психолог, основно училиште „Стјепан Кефељ“ во Кутина).

Во посебно сложена ситуација се децата од семејствата баратели на азил кои во прифатилиштата чекаат решенија по барањата за азил. Токму поради специфичностите на животните околности за оваа група на деца можноста за вклучување во образовниот систем има и голема психолошка и општествена важност. Затоа е важно да се воспостават добри и корисни административни процедури кои ќе овозможат децата што помалку време да поминуваат надвор од воспитно образовниот систем:

“

Децата кои доаѓаат во прифатилиште во најбрз рок се вклучуваат во образовниот систем. Во Кутина ја поедноставивме ситуацијата зашто на почетокот сите четири кутински основни училишта биле вклучени во сместувањето и прифаќањето на децата. Сега децата ги распоредуваме во две училишта, за да ја поедноставиме постапката. Во моментот кога децата ќе се регистрираат во прифатилиштето, веднаш доаѓа одлука преку Уредот (државната управа) дека децата ќе бидат вклучени во образовниот систем. Училиштето го бараат од Уредот, се договараме каква е моменталната ситуација и во кое училиште детето ќе биде вклучено. И веднаш после вклучувањето се бара и решение за Подготвителна настава на хрватски јазик. Навистина веќе сме автоматизирани”(Тајана Сикачек, психолог, основно училиште „Стјепан Кефељ“ во Кутина).

Наставниците се свесни за важноста од неформалното усвојување на јазикот и многу од нив го поттикнуваат:

“

... Имам доста од тоа што децата можат да користат: имам сликовници, книги, енциклопедии, играчки, задачи за решавање, sudoku, крстозборки, се има, во формалниот дел ние го имаме тоа што во наставата се применува, а во неформалниот дел кога е одмор се групираат според интересот, едни играат човече не лути се, други се сега четврти ред од еден многу интересен крстозбор, ребуси, и такви игри и групата се сложува, па имаме црн Петар па групата тоа го игра...”(Весна Перхоч, наставничка, основно училиште „Мацинец“).

Добар пример на прифаќање на културолошките разлики и усвојување на бајашки

румунски јазик е видлив во работата со ромското национално малцинство, воспитувачите завршиле курс по бајашки јазик:

“

Зборовите кои тие ги користат јас можам да си ги преведам, мене не ми треба превод со децата. Возрасните потешко ги разбираам зошто побрзо зборуваат, но тоа што мене ми треба за работата со децата, за тие игри, јас зборовите ги знам. И секогаш прво барам ако работиме некој поим, прво да го кажат на бајашки и во игрите јас признавам на бајашки: дека тоа е точно на бајашки, потоа Меѓумурците кажуваат меѓумурски збор и потоа го усвојуваме на стандарден. Секогаш се повикувам на сите три зборови зашто поинаку не оди“ (Моника Каменич, воспитувачка во предучилишна установа ОУ „Ореховица“).

Во информалното поучување едукаторите забележуваат позитивни промени кои се случуваат во секојдневната работа со децата:

“

Кај децата на азилантите од ден на ден забележуваме позитивен напредок во желбата за учење на хрватскиот јазик, а со самото тоа се менува и свеста на општеството кон нив“ (Ива Лизович, здружение, „Исусова служба за избеглици“).

Учениците кои воопшто не зборуваат хрватски јазик, а се вклучени во Подготвителната настава по хрватски јазик, наставниците се обидуваат што побрзо и попродуктивно да ги оспособат за темелна комуникација на хрватски:

“

Најважно е децата да научат да комуницираат да можат да воспостават контакт со други деца. Штом тие одат од Подготвителната настава, а успеваат да воспостават контакт со други деца, тие ги учат, можеби не директно, туку индиректно зашто слушаат други деца. Важно е да ги научат основните поими врзани со животот во училиште и надворешниот живот. Тие основни работи што ќе им требаат кога ќе дојдат во продавница, да знаат да прашаат кога нешто им треба...“ (Јосипа Селетковиќ, наставник основно училиште „Стјепен Кефел“ во Кутина).

Врз основа на сите спроведени интервјуа може да се заклучи дека воспитувачите и

наставниците применуваат различни активности за унапредување на детскиот говор, од кои некои се: искусствено – говорни игри (доживување на стварноста со допир, поглед, слух, мирис... и нејзино именување), игри во секојдневни говорни ситуации (за усвојување на поздрави, фрази и комуникациски правила), артикулациска гимнастика (за поттикнување на флексибилност на говорниот апарат потребна за изговор на гласовите и гласовните групи карактеристични за хрватскиот јазик, кутија/стебло на нови зборови (активност на сликање и зачувување на ново научените зборови), изработка на сликовен речник на јазикот на детето и хрватскиот јазик (во соработка со родителите). Често во работата се користат сликовни картици со поими (пекс-картици), сложувалки и сл. Интервјуираните во својата работа се потпираат на веќе изработени материјали, учебници, картици, сложувалки и работни листови. Материјалите многу често и сами ги изработуваат. Како посебно важна помош во почетната работа со ученици азиланти и баратели на азил кои не зборуваат хрватски и ниеден од светските јазици, наставниците ја нагласуваат употребата на информациско- комуникациска технологија, а особено можноста за преведување од хрватски на мајчиниот јазик на децата.

Предизвици и тешкотии во работата

Едукаторите наидуваат на предизвици и потешкотии. Од спроведените интервјуа заклучуваме дека проблемите на кои наидуваат често се културолошки условени. Некои од нив се однесуваат на непознавање на видот на писменост, проблеми во односот наставник (ментор) – ученик, зашто хрватскиот пристап на образование понекогаш не е сериозно сфатен кај децата. Едукаторите исто така ја наведуваат и јазичната хетерогеност на групите деца баратели на азил затоа што децата зборуваат на различни мајчини јазици и за воспоставување прва комуникација важно е да се пронајде посредник:

“

Воглавно секогаш постои некое друго дете кое го зборува неговиот јазик и кое зборува или хрватски или германски или англиски, така што нас тоа друго дете ни е преведувач. Во случај на пример да не постои такво дете, тогаш се обидуваме да најдеме некоја возрасна личност која ние веќе ја познаваме, која нас ќе ни преведува”(од интервјутото со Анамарија Мацановиќ волонтерка на здружението „Are you syrious“).

Проблемите кои ги наведуваат наставниците се и во знаењата на учениците кои според

мислењето на некои наставници не се доволни за одреден степен на образование. Наставниците исто така ја нагласуваат како позитивна можност за организирање на Подготвителна настава на хрватски јазик, но седумдесет часа настава, колку што е предвидено со програмата, не е доволно ученикот да ги совлада јазичните компетенции потребни за да се образува на хрватски.

Некои испитаници наведуваат и дека постојат проблеми во остварување на добри односи со родителите на децата. Наставниците наведуваат неснаоѓање и претпоставки дека постојат културолошки разлики и невозможност да остварат комуникација со родителите кои не зборуваат хрватски јазик. Во тоа би помогнале преведувачи кои им се многу ретко на располагање:

“

Преку преведувач комуницирав само со таткото. Преведувачот никогаш не дојде во одделението... Преведувачот го имавме само половина час. Таткото тогаш зборуваше како дошле, што тој работи, дека очекуваат помош од Црвениот крст и социјалните служби и тоа беше целиот разговор“.
(Влатка Домишљанович, наставничка ОУ „Цветна населба“ Загреб).

“

Најмногу тешкотии имаше со родителите. Со децата беше полесно. Со родителите беше тешко да комуницираме и поради јазикот, но многу повеќе поради културните разлики. Потребна е и работа со родителите на тие деца и одредена едукација на родителите за хрватската култура, за градинките, за образованието и образовните очекувања, за системот на образование...” (Тања Анџел, воспитувачка, детска градинка „Мал принц“ Загреб)

Проблемот со кој наставниците се среќаваат е вклучување на децата кои не зборуваат хрватски јазик (на пример баратели на азил) во редовната програма независно од нивната возраст. Испитаниците наведуваат дека дополнителното учење на хрватски јазик често не е организирано во училиштето во кое учениците учат, туку во некое друго училиште, два или три часа неделно, што се смета недоволно. Самото училиште во кое децата „изненадно“ се вклучуваат, со оглед на итноста на вклучувањето на децата не е организира дополнителна настава по хрватски јазик, а наставниците наведуваат дека секое училиште во кое такви деца се вклучени мора да организира таква настава, зашто им е потребна стручна помош. Настава би можела да се организира во дневниот

престој. Исто така, интервјуираните личности увидуваат и голем недостаток на едукациски материјали, најмногу визуелни, осмислени за совладување на хрватскиот како друг јазик, односно наменети за децата во неповолна јазична положба како и непознавање на основните фрази на јазикот на кој децата зборуваат:

“

Потребен е некој прирачник кој би ги содржел основните фрази на јазиците на децата кои ни доаѓаат. Значи, прашања, реченици кои се насочувачки и на кои не се бара одговор, на пример: Сега одиме на ужина. Утре нема училиште. Домашна задача. Реши дома. Значи основни упатства за работа. Прашања на кои се бара само потврдни или негативни одговор. Ни требаат две страници со фрази на различни јазици како прва помош со изговор. Би помогнал и учебник на хрватски како странски јазик кој на почеток би морал да ги содржи основните фрази како те молам, благодарам, повели, извини, а потоа полека останатото, исто како ние да учиме странски јазик. Во одделението најмногу би ми помогнало да ги знам фразите на арапски (Влатка Домишљановиќ, ОУ „Цветна населба“). “

Наставниците ја нагласија важноста на звучните материјали за учење на хрватски јазик иако и со жив збор може да се развива вештината за слушање недостасуваат соодветни и разновидни материјали за слушање:

“

Недостасуваат звучни материјали. Ние сме сега добро опремени, имаме и паметни плочи, а и мултимедијските материјали би биле корисни. Учениците треба да развиваат слушање. Ние без слушање не можеме. Најчест збор кој од мене го слушаат е слушај! “(Ламиа Младиќ, логопед во училиштето „Винка Жганц“). “

Во информалната работа со децата волонтерите ги наведуваат предизвиците во пронаоѓањето на најдобар модел на работа:

“

На самиот почеток кога само што тргнавме, ние бевме само во една просторија каде беа сместени и предучилишните деца и децата кои тргнаа во училиште. Но потоа низ месеците кои следуваа ние дојдовме до оваа структура, и допишување извештаи и до тоа дека на некои деца може им треба и додатна

поддршка. Во прифатилиштата ние имаме смени од вторник до петок, и имаме организирани три возрасни групи. Работиме со предучилишни деца, со возрасна група од 7 до 12 години, тоа се нижи одделенија на основното училиште, и со возрасна група 12 +. Тоа се формални смени од пет до седум – два часа. Ако постои потреба и ако волонтерите немаат други обврски, тие можат да останат и подолго. Тоа се групни смени. А освен тие групни смени, ние имаме и индивидуална поддршка за децата. Таа индивидуална поддршка е или за децата кои се дојдени од неодамна, и сега го учат јазикот или за децата кои припаѓаат на старата возрасна група, но тешко го усвојуваат јазикот или ако детето има проблеми со некој специфичен предмет, тогаш му се дава поддршка во учење на тој предмет“. (Анамарија Мацановиќ, здружение „Are you syrious“).

Социјализацијата на децата најчесто не е проблем ако учениците и родителите однапред се информираат за вклучување на децата. Наставата по физичко, музичко и ликовно се наведуваат како добар начин на вклучување и социјализација на децата.

Интервјуата покажуваат дека едукаторите се свесни за усвојување на јазикот во сите облици на образование но во информалното образование преовладува само комуникацискиот пристап во усвојување на јазикот без додатно знаење за начините на вградување на граматички елементи во таквиот начин на усвојување на јазикот.

Од спроведените интервјуа јасно се покажуваат потребите во практиката:

- потребата на едукаторите од додатно образование за интеркултуралноста и учењето на хрватскиот како друг јазик
- потреба на едукаторите за активности и материјали од сите видови за учење на хрватски јазик.

2. 3. Република Македонија

Според Законот за основно образование на Република Македонија, основното образование е задолжително трае девет години и се организира во три воспитно-образовни периоди, од прво до трето, од четврто до шесто и од седмо до двете одделение. Во член девет од овој закон стои дека воспитно-образовната работа во основните училиште се остварува на македонски јазик и неговото кирилско писмо (став

1) но и дека за учениците на припадниците на заедниците кои следат настава на јазик различен од македонскиот јазик и неговото кирилско писмо, воспитно-образовната работа се изведува на јазикот и писмото на соодветната заедница (став 2). Така во Република Македонија во основните училиште наставата се одвива на македонски јазик, на албански јазик, на турски јазик, на српски јазик и во поново време се прават напори во училиштата каде што има доволен број на деца таа да се реализира и на босански, но и ромски јазик.

Истовремено во овој закон во член 8 се предвидени сите случаи на деца на странски државјани и деца без државјанство кои престојуват во Република Македонија имаат право на основно образование под еднакви услови како децата државјани на Република Македонија (детално се разработени во 5 става на овој член од Законот).

Формалното образование обезбедува донесување и реализација на наставните планови и програми кои се усвоени од:

- Министерството за труд и социјална политика за ран детски развој и од
- Министерството за образование за одделенска и предметна настава.

Со нив се обезбедува системско, формално образование за деца од предучилишна и училишна возраст на цела територија на државата. Наставните планови и програми се реализираат на мајчиниот јазик на децата/учениците и е релативно поедноставно доколку сите имаат ист мајчин јазик. Тоа не е случај на целата територија на државата. Република Македонија е мултиетничка држава во која етничката распределеност не е секаде иста, имаме региони каде наставата се одвива само на еден јазик, но имаме и региони каде наставата се одвива на два или повеќе јазици. За жал во Република Македонија има и региони каде од разни причини (претежно од немање соодветен кадар на јазик кои го зборуваат децата/учениците во еден даден регион) формалното образование на децата да го започнат, но и целосно да го завршат на јазик кој не е нивни мајчин јазик. Ваков е случај со децата/учениците Роми скоро во цела територија на Република Македонија, каде тие деца/ученици наставата ја следат претежно на македонски јазик а поретко и на албански јазик. Во источна Македонија тој случај се јавува со децата/учениците од турска националност кои наставата до 5 одделение ја следат на мајчин јазик а потоа на македонски јазик, но понекогаш и целосно ја следат на македонски јазик. Денес веќе се ретки случаите кога децата/учениците Албанци наставата ја следат на македонски јазик (такви случаи имаме во околината на Велес, Битола).

Во ваквите ситуации, воспитувачите и наставниците се соочуваат со нестандартна

состојба во процесот на образование, кога учениците не се во состојба вербално да комуницираат на јазикот на едукација, а уште помалку да следат настава по сите потребни наставни предмети.

Во Македонија живеат и доста странски државјани од различни говорни подрачја кои доаѓаат да живеат во Македонија со своите семејства. Некои од нив своите деца ги запишуваат во државни училишта каде наставата се одвива на македонски јазик и покрај тоа што нивните деца не го говорат/разбираат или го говорат/разбираат македонскиот јазик делумно. Целта на родителите е нивните деца да го научат македонскиот јазик, но често се случува децата да дојдат во тек на учебната година, да немаат доволно време да се подготват и да треба инстантно да се вклучат во образовниот процес.

Во периодот од втора половина на 2015 и во цела 2016 г. Македонија се најде на бегалската рута од Блискиот Исток кон Западна Европа. За таа цел беше отворен и транзитен центар на границата со Грција, каде освен возрасните се згрижуваа и деца од различни возрасти кои воопшто не го говорат македонскиот јазик, јазикот на државата во која се наоѓаа, ниту пак англискиот или друг светски јазик за комуникација со домаќините. Поради тоа се организираше информално образование за децата од различни возрасти како начин за социјализација и учење во категоријата информално образование.

Од сите овие ситуации едукаторите употребувале различни начини со кои ги реализирале поставените цели. Постојат голем број на примери од нивната практична работа со деца / ученици од различни категории се презентација на успешна реализација на содржини и потребни активности (во рамки на формалното, неформалното и информалното образование).

Успешноста во учењето на јазикот за децата во неповолна јазична ситуација е доказ за професионалните и креативни способности за едукатори во сите видови на образование. Во реализација на секојдневните активности се применуваат различни форми и методи на работа - употреба на стандардни, но и нестандартни средства и стратегии за учење и поучување. Со нив се обезбедуваат услови и начини за учење на стандардниот јазик на државата, јазикот на образованието.

2. 4. Искуство во работа со деца на немајчин јазик

Работниот тим од Р Македонија реализираше вкупно 11 интервјуа, кои според начинот на поучување се од формален, информален и неформален контекст. По опсежното

анализирање на интервјуата, одбравме 4, кои се добри репрезенти на наставните практики од аспект на сите горенаведени начини на поучување.

Контекст / начин на поучување: формално, неформално, информално

Интервјуата кои беа реализирани во однос на начинот на поучување може да ги поделиме на:

- формално образование: 7 интервјуа од кои 4 основни училишта во Скопје, Струмица, Дебар и село Коњари; 3 интервјуа со воспитувачи во 2 градинки во Ресен и една во Дебар.
- неформално образование: едно интервју со едукатор во невладина организација Субнал за поучување на деца Роми.
- неформално образование: едно интервју со едукатор во невладина организација Субнал за поучување на деца Роми.

Јазична група на говорници (мигранти, национални малцинства):

- формално образование: во основните училишта се работи со млади ученици со различни јазични групи: турска и бошњачка, албанска, англиска и италијанска.
- неформално образование: национално малцинство Роми, државјани на Р. Македонија, но не го зборуваат македонскиот јазик на кој треба да ја следат наставата од прво одделение (од предучилишна возраст 3-6 години, опфатени се 50 деца; од прво до деветто одделение, опфатени се 100 деца).
- информално образование: деца – мигранти со потекло од државите Иран, Ирак, Авганистан и Сирија, кои зборуваат - арапски, фарси и курдски јазик. Возраста со која се работеше е од предучилишна возраст до адолесценти (од 2, 3 години до 17,18 години).

Во сите интервјуа се потенцира дека најголем проблем е постигнување на почетна комуникација со децата/учениците. Така, без оглед на видот на образование, наставниците и воспитувачите се единствени, дека пред започнување на процесот на поучување или паралелно со започнување, неопходно е да се постигне доверба и блискост.

“

Се обидувам на најубав начин, со насмевка и љубезност, со гестови да му

се претставам на детето, за тоа да се релаксира и претстави. Треба да им се објасни дека сите не се исти и дека се разлукваат по нешто. При надминување на разликите прво се оди на разлики кои се општи како пол, висина, желби итн., но дека сите се другарчиња. Така се постигнува да разберат дека и разликите во јазикот кој ги зборуваме се нормални, да не се срамат или се чувствуваат инхибирано за ради непознавање на јазикот.“
(Даниела, Митева, ООУ, Маршал Тито“, Струмица).

Најчести проблеми (предизвици) кои се наведуваат произлегуваат од јазичната бариера и културолошките разлики. На пример, проблематично за децата мигранти е начинот на пишување, бидејќи во нивната култура се пишува од десно на лево, цифрите и буквите се сосема различни, а исто така и бројниот систем. Во однос на културолошките бариери евиденти се разликите во односот на наставник ученик. Во земјите од кои децата доаѓаат доминантен е авторитарен однос на оваа релација, и оттука подемократскиот начин на учење и поучување за нив бил проблематичен и недоволно сериозно сфатен.

“

Поголемата авторитетност на наставниците во нивното образование беше пресудна да во почетокот нашиот подемократски стил на учење го сфатат недоволно сериозно, па моравме да вложуваме дополнителни напори за постигнување на поставените цели.“ (Тања Митева „Ла Страда“).

Исто така, сензибилно било и прашањето на мешање на машки и женски деца во групите за учење.

“

... мора да бидеме сензибилни кога ги подготвуваме работилниците. На пр. При организирање на пречекот на Новата година имавме замисла да ги собереме сите деца во нашиот простор и да прославиме, но тие веднаш се побунија и побараа да има поделба, во едната соба да слават машките, а во другата женските поради тоа што во нивната култура прославите секогаш се организираат така да жените и мажите се поделени.“
(Тања Митева, Ла Страда“).

Најдобри активности за надминување на јазичните бариери се друштвените игри, различни видови на креативно изразување, зголемена интеракција на децата во групата, меѓусебно помагање и сл. со што се постигнува поголема кохезија во групата/

одделнието и релаксација и желба за соработка и учење од страна на децата кои не го разбираат јазикот.

“

Јазичната бариера најлесно се надминува со активности кои не бараат вербална комуникација. Една од најдобрите активности за надминување на јазичните бариери се различните видови на друштвени игри во кои сите деца играат заедно и успешно реализираат одредена зададена цел. Покрај игровните активности позитивни се и различни видови на креативно изразување (слушање музика, цртање цртеж и сл.). Притоа треба да се тежнее на зголемување на интеракцијата на децата во групата, тие да соработуваат како еден тим, сите да бидат активно вклучени во активноста и заедно да најдат начин за да си помогнат меѓусебно доколку на одреден член од тимот му е потребна помош.“ (Марија Атанасова „Субнал“).

“

*... децата учат да се дружат помеѓу себе зошто на крај јас како воспитувачка сум модел на идентификација исто како и мојата колешка. Значи како ние меѓу себе реагираме и какви односи создаваме помеѓу нас така и децата реагираат и се однесуваат со своите другарчиња.
(Марија Василевска, воспитувачка, Дебар)*

2. 5. Република Словенија

Законодавството, кое вклучува членови за имигрантските ученици, е општо и училишно. Првата група вклучува меѓународни документи и општо словенечко законодавство: Уставот на Република Словенија (2006), Резолуцијата за миграционата политика на Република Словенија (2002), Законот за азил (2006) и Законот за странци (2009, 2011).

Втората група ја вклучува Белата книга за образование (2011), Закон за основно училиште (2006), Закон за рамнотежа на јавните финансии (2012) и Правилникот за верификација и проценка на знаењата (2013); Во оваа група се вклучени и Стратегијата за интеграција на деца, ученици и ученици на мигранти во системот на образование во Република Словенија (2007), Упатство за воспитување на деца на странци во градинките и училиштата (2009), Упатство за интеграција на деца на имигранти во градинките и училиштата (2012), кои не се правно обврзувачки. Понатаму, во сите горенаведени

документи нагласуваме членови кои директно се однесуваат на (учениците) имигранти и нивното право да учат словенечки како втор / странски јазик.

Словенија е потписник на документот за 8-те клучни компетенции за доживотно учење: Европската референтна рамка (ОГ ЕУ 2018 / С189 / 8), каде што првата компетенција се однесува на писменоста:

„Писменоста е способност да препознаваме, разбираме, да ги изразиме, создаваме и интерпретираме концептите, емоциите, фактите и мислења во усна и писмена форма со користење на визуелен, аудио и дигитален материјал во сите области и во сите околности. Тоа значи способност за успешно разбирање и комуницирање со другите на соодветен и креативен начин”.

Втората компетенција вклучува повеќејазичност (Ибид.):

„Оваа компетенција ја одредува способноста правилно користење различни јазици за ефективна комуникација. За неа општо важат главно истите вештини како за писменоста: се базира на способноста да се разберат, да се изразат и интерпретираат концептите, мислите, чувствата, фактите и мислењата и во усна и писмена форма (слушање, зборување, читање и пишување) во разни релевантни социјални и културни околности во согласност со желбите или потребите на поединецот. Јазичните компетенции имаат историска димензија, но тие исто така вклучуваат интеркултурни компетенции. Тие имаат потреба од прескокнување помеѓу различните јазици и медиумите опишани во Заедничката европска референтна рамка. Тоа може да вклучи зачувување и понатамошен развој на компетенциите за употреба на мајчин јазик и стекнување знаења за службениот јазик или јазиците на земјата.“¹

За проектот DEAL, горенаведените компетенции се многу важни (до јуни 2018 година, првата компетенција беше учење на мајчин јазик, додека втората компетенција беше учење на странски јазици), што сигурно би предизвикало промени на законодавно ниво.

---

1 Priporočilo sveta o ključnih kompetencah za vseživljenjsko učenje. Uradni list EU 2018, C 189: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2018:189:FULL&from=SL>>. (Пристап на 12. 1. 2019.)

Во Словенија се усвоени неколку закони кои обезбедуваат можност за учење на словенечкиот јазик, но се разликуваат по обем и форма на учење. Законот за основно училиште (1996) во член 8, став 2 предвидува дека “за децата кои живеат во Република Словенија чиј мајчин јазик не е словенечки јазик, при вклучување во основно училиште, се организира настава на словенечкиот јазик и култура, а во соработка со земјите на потекло и наставата на нивниот мајчин јазик и култура”. Учениците имаат право на дополнителни часови по словенечки јазик во првата (трае цела година, без оглед кога ќе се досели детето!) и во втората учебна година по преселувањето во Словенија. Законот за јавната употреба на словенечкиот јазик (2004) во членот 13 став 1 наведува дека “Република Словенија го охрабрува учењето на словенечки јазик во Словенија. За таа цел, Владата на Република Словенија прифаќа програма која, покрај редовното образование, е наменета и за јазично образование на млади луѓе и возрасни граѓани, како и програми за странци во Словенија”. Сегашното законодавство (член 81 од Законот за организација и финансирање на воспитанието и образованието) обезбедува нормативна основа за обезбедување на средства од државниот буџет за учење на словенечки јазик, како и за настава на мајчин јазик за ученици на мигранти кои се вклучени во редовното основно и средно образование.

Особено е важен документот „Упатството за интеграција на имигрантските деца во градинките и училиштата (2012)“, но не е обврзувачки, повеќе претставува препорака. Упатствата го поттикнуваат спроведувањето на принципот (Упатство 2012: 3) за “инклузивен пристап во спроведувањето на правата на децата-имигранти во образованието со цел нивно ефикасно интегрирање и создавање на интеркултурно општество”.

Чувствителноста на учењето словенечки како втор јазик или Јазикот на животната средина е исто така нагласен во Белата книга за воспитанието и образованието (2011). Белата книга е документ кој ги содржи принципите, целите и стратешките ориентации на образованието, прво општо, по што следат нивоата на образование (градинка, основно училиште, средно училиште), а во посебни поглавја, целите и стратегиите се однесуваат и на децата имигранти и деца родени во Словенија, чиј мајчин јазик не е словенечки. Посебно е важна свесноста за употребата на јазиците во образованието: словенечки како прв и втор јазик, мајчиниот јазик и странските јазици (ibid., Стр. 33-35). Почитувањето на сите деца чиј мајчин јазик не е словенечки, е очигледен во принципот на промовирање на интеркултурализмот, бидејќи свеста за заедничкото културно наследство е основен услов за прифаќање и почитување на плурализмот на културите. Знаејќи дека “поефективната и правична интеграција на учениците и студентите на

имигранти во голема мера зависи од познавањето на словенечкиот јазик” (ibid., Стр. 33), авторите на Белата книга за деца-имигранти предлагаат пократок курс на словенечки јазик кој мора да биде индивидуализиран и диференциран, како и поучување на постари ученици кои имаат слично (имигрантско) искуство.

2. 6. Искуство во работа со деца на немајчин јазик

- Број на завршени интервјуа: 15
- Формално образование: 6 интервјуа
- Формално и неформално образование: 4 интервјуа
- Неформално образование: 2 интервјуа
- Формално, неформално и неформално образование: 2 интервјуа
- Неформално и неформално образование: 1 интервјуа

Учесници: директор во основно училиште, наставници во одделенска настава и предметни наставници, професорка и професор во средно училиште, библиотекар, апсолвент на предучилишно воспитание на Педагошкиот факултет, Универзитет во Марибор; универзитетски професор на Филозофскиот факултет на Универзитетот во Марибор.

ЗАКЛУЧОЦИ

Заедничките согледувања кои се рефлектираат во сите интервјуа, а кои треба да се нагласат особено се:

- Постои потреба постојано да се подига свеста за важноста на односите на поддршка во работењето со ранливите групи на деца, вклучувајќи ги и децата кои се во неповолна јазична позиција.
- Во првиот контакт со дете кое не разбира словенечки јазик, важно е првиот пристап да биде растоварен, лицето треба да биде насмеано и охрабрувачко, иако детето не

го разбира јазикот. Тонот на гласот е исто така многу важен.

- При изборот на канал за комуникација, треба да разбереме дека секое дете бара поинаков пристап, но важно е ние едноставно му покажеме на детето дека се грижиме за него и дека сме навистина заинтересирани за него, постепено да му даваме чувство на сигурност, што понекогаш бара повеќе недели, месеци.
- Важен комуникациски канал преку кој детето се отвора се дефинитивно цртежи; преку цртежи, слики, илустрации, децата можат да комуницираат многу.
- Интервјуираните поучуваат со деца на различни начини, преку различни активности, преку уметнички активности, цртање, сликање, играње (во случај на помали деца), користење на слики, опишување на слики и зборување. Јазичните бариери може да се надминат со имитирање, гестови, дури и со речници или буквари, но дефинитивно е најлесниот начин со сликовен материјал. Одличен медиум за надминување на јазичните бариери може да бидат дидактички или едноставни игри, спортски активности и се разбира, различни дидактички алатки за учење на јазик.
- Ако има индиректен јазик, сигурно е дека се употребува, бидејќи олеснува комуникација, на пример, со англиски, српски, хрватски, со основите на албански, руски ... Ако не постои индиректен јазик, комуникацијата може да се организира со гестови и со мимики со помош на слики. Детето лесно може да се отвори преку разговор или гестови, со насмевка, секако со љубезност и разбирање.
- Неопходно е да се работи со групата за успешна социјализација на детето. Особено важно е доследното однесување – порака дека ние сме одговорни за благосостојбата на сите во групата. Системот на врсничка туторство беше демонстриран како добра практика во програмата ШИПКР Развој на програмата за поддршка на деца бегалци во социјално вклучување (СТИК). Активностите кои беа најефикасни во поддржување на чувствата на приврзаност и припадност, беа заедничките состаноци на сите ученици и студенти, каде што немаше учење, но најчесто сите заедно се забавуваа.
- При социјализација на детето во новата средина, секако е особено важен првиот впечаток кога треба да му овозможиме на новиот ученик да види дека е добредојден, дека е прифатен. Другите ученици, врсниците претходно треба да се подготвуваат да разберат дека му е тешко на новиот ученик поради јазикот, па заради тоа треба да му покажат дека е прифатен, да му помогнат во секојдневните и очигледни задачи (распоред, менување на училници, ужинка итн.).
- Многу ефикасни активности за социјализација на детето се спонтани разговори;

Преку искрен и релаксиран разговор му дозволуваме на детето да знае дека не ни е седно за него и дека сакаме да му помогнеме.

ПОТРЕБИ И ПРЕДИЗВИЦИ

Надминување на културните разлики

- Прво, ние мора да прифатиме дека културните разлики постојат. И да прифатиме дека општествената реалност на луѓето од други културни потекла е различна во одредени аспекти. Нештата што се очигледни за нас понекогаш не се и обратно. На некои места (на пример, во случај на исхраната), потребно е да ја прилагодиме нашата околина на доселениците. Онаму каде што постојат ставови кои се во судир со нашето разбирање на човековите права, ние постепено (и нежно) инсистираме да се приспособат (на пример, односот кон жените, односот кон семејното насилство).
- Многу е важно да се знае и да се почитува од каде доаѓаат децата, под кои околности израснале или во моментов растат и тоа да се почитува. Тоа, како и многу други инклузивни практики, се однесуваат на сите деца, а не само на децата на доселениците
- Правилно е взаемно да се почитуваме и да почитуваме: користење на различна храна, семејни односи, различни вредности, вера, начин на размислување и однесување.
- Со големо трпение и разбирање на основните културни основи, полесно се надминуваат културните разлики. Потребно е да се научат основите на културното потекло на поединецот, пред да се приклучи на часовите на словенечкиот јазик.
- Познавањето на индивидуалното потекло на личноста е од суштинско значење. Ако се работи за дете / адолесцент кој е во Словенија по сопствена желба (поради учење на јазик, размена, посета на роднини итн.), основата е сосема поинаква, отколку за дете / адолесцент кој е имигрант поради економската миграција на родителите ... или дури и поради семејна миграција.

Надминување на јазичните бариери и успешна социјализација

- За надминување на јазичните бариери и за успешна социјализација на децата, на интервјуираната Резарта Зумери, од сопственото искуство, како дете кое доаѓа од различно културно опкружување, нагласува дека таа секогаш сакала наставниците да ја стават во специфични групи (кога се работело во парови или групи), бидејќи

Примери на активности

на тој начин нема да стекне чувство на "неприпадност". Потврдува дека со одредени соученици имала проблеми со исмејување и несогласување во врска со националната и верската припадност. Смета дека наставниците можеби ќе треба да посветат поголемо внимание на односот на другите деца кон децата во неповолна јазична позиција и да бидат повнимателни кон фактот дека е повеќе потребно овие деца се чувствуваат пријатно во училищата, отколку на вниманието на наставникот да е насочено кон успехот на доселеното дете на полето на учење.

Предизвици и потреби

Проблеми поврзани со спроведувањето на активностите се:

- Некои испитаници ги нагласуваат празнините во концептот на училишниот систем (од децата се очекува пребрзо да бидат успешни без приспособувања), личното однесување на децата или нивните семејства и проблематичните верувања на наставниците.
- Поради неразбирање на јазикот, па г-дин. директор (еден од испитаниците) сугерира дека сите ученици треба интензивно да учат словенечки јазик во првите неколку месеци (на пр. од 2 до 3 месеци), така што нивното понатамошно образование би било полесно. Кога ќе ги разбираат основите, полесно ќе биде да ја следат наставата по сите предмети. Тој предлага таков интензивен курс да се одвива во основното училиште или на Институтот за андрагогија; би било добра идеја да се вклучат и мајките на децата, бидејќи тие, исто така, не го знаат јазикот, па децата затоа не работат дома, односно немаат кој да им помогне во учењето.
- Взаемна несоработка - родители, училиште, ученик (на пр. родителите на деца од Косово доаѓаат на училиште само ако се повикани, таткото е авторитет и момчињата имаат подобра (супериорна) положба, додека девојките се подготвени да работат.
- Чести предрасуди.
- За учениците е наменет подготвителен курс за словенечкиот јазик, дополнителни часови со наставник кој активно го зборува нивниот мајчин јазик.

Потреби според наставната содржина

- Повеќе двојазични материјали (на јазик што го владее детето, и на словенечки јазик).
- Размена на примери за добри практики (материјали и активности кои би помогнале во селекцијата и создавањето смислени активности).

- Игри како дидактичка алатка (исто така разни психосоцијални игри).
- Материјал кој ќе содржи сет од конкретни методи и практични примери, пристапи за тоа како да се претстави потешка материја (на пр. декрипција) на поедноставен, попријатен, забавен начин, со различни методи за ефективна граматика.

3. Примери на добра практика

3. 1. Пример на добра практика: Детска градинка „Милана Сачса“, подрачен објект Јасмин, Загреб, Република Хрватска

Артикулациска гимнастика, изработка на кутии или стебла на нови зборови, сликовен речник на јазикот на детето и на хрватски јазик

Јазична група: арапски (персијски) – деца азиланти од Сирија (возраст 4-6 години)

Подрачниот објект Јасмин на детската градинка Милана Сачса во Загреб, делува во исламската заедница и градинката има најмногу деца муслимани. Во градинката од 2017 г. се изведува Програматаа за исламско верско воспитание. Од 2016 г. градинката ја посетуваат и три деца азиланти од Сирија. Кога децата дошле во градинката, користиле само арапски јазик. Во работата со тие деца, посебно во поттикнување на нивното совладување на хрватскиот јазик, на воспитувачите им се покажала како корисна артикулациската гимнастика. Вежбите за артикулациска гимнастика ја поттикнуваат флексибилноста на говорниот апарат потребна за изговор на гласовите (č, ć, š, ž, đ, dž, lj, nj) и гласовните групи (rst, str, škr, rš, št, zd...) карактеристични за хрватскиот јазик. Вежбите им помагале на говорниците на странски јазик да го совладаат изговорот на гласовите и гласовните групи, кои нивниот мајчин јазик не ги познава. Изведувале вежби за раздвижување на говорните органи во целост, а посебно на јазикот при изговор на палатални гласови.

Во поттикнување на лексичкиот развој при совладување на хрватскиот јазик се користела и активност на изработка на кутии/стебла на нови зборови. Активноста се изведувала со сликање и зачувување на новонаученените зборови во изработката на кутијата или стеблото. Така им се помогнало на децата да го визуализираат напредокот во учење на нови зборови, што позитивно влијаело на развојот на нивната комуникациска

самодоверба.

Лексичкиот развој на говорникот се поттикнувал и со активности на изработка на сликовен арапско-хрватски речник, кој се изработувал во соработка со родителите. Секое дете направило свој личен речник. Според тематските целини (на пр. Детето и неговото семејство, Човеково тело, Животни, Храна, Растенија, Бои, Облека, Годишни времиња, Време..) направен е ликовен приказ на поими и нивното именување на мајчиниот јазик на детето и на хрватски јазик.

Во опишаните активности се вклучувале и други деца, кои зборуваат хрватски јазик. Заедно со децата азиланти изведувале и за нив корисни вежби за артикулациска гимнастика, потоа изработувале кутии и стебла на нови зборови. Со тоа и самите тие, дознале многу за сириската култура и арапскиот јазик. Така со избраните активности се делувало и на социјалниот и емоционалниот развој на децата азиланти, а не само на јазичниот. Активностите позитивно делувале и поврзаноста на групите во градинката, како и на изградување на пријателска средина во која се проширува знаењето за прифаќање на различностите.

3. 2. Предучилишна установа „Брешиа“- Дебар

Предучилишна установа „Брешиа“- Дебар, работа во билингвална група на деца, Република Македонија

Место и време на реализација: Дебар, 2000 -2018 г.

Критериум според кој е одбран овој пример е успешноста во работа во билингвална група на деца од предучилишна возраст. Воспитувачката истакнува дека децата се мали и само делумно го познаваат својот мајчин јазик. Во процесот на учење на двата јазика, грешките се чести, па на почеток се користи групна форма на работа „а со групната форма на работа децата иако згрешат, гледаат дека тоа им се случува и на другите. Јас ги водам низ активностите со цел да разберат дека грешките се нормални, но дека не треба да се откажуваат.“ (Марија Василевска, воспитувач, Дебар).

Особено успешно во ова интервју се наведените позитивни примери за реализација на спонтаните и организирани активности. Во организираниите учествуваат сите деца, но во спонтаните комуникацијата меѓу децата е порелаксирна и спонтанa, бидејќи сами ги создаваат и спроведуваат правилата, постојано се во комуникација не само со воспитувачката туку и со останатите деца, воспоставуваат ред, даваат идеи итн.

“Пример: На тепих лепев моркови изработени од хартија за воведна игра. Дел од децата седеа до мене и ме следеа, откако ги залепив насекаде по тепихот децата прашуваа ште ќе правиме со нив. Им реков дека ќе играме игра со нив но не им кажав која и како ќе се игра. Јас ги седнав и им реков да дадат идеја како би можеле да ги искористиме морковите во игра. Децата дадоа идеи од кои една сите деца од групата ја прифатија. Им дозволив да ја играат играта кои самите ја смислија. Кога децата од групата почнаа да играат со морковите на останатите им стана интересно и прашуваа дали можат да се придружат. Се придружија сите оние кои сакаа и ја играа играта се додека не дојде време за доручек.” (Марија Василевска, воспитувач, Дебар).

Децата комуницираат на двата јазика, во однос на вокабуларот и своите способности, но истовремено учат едни од други.

Се истакнува дека и игрите со маскирање, со употреба на ликови од животни се особено корисни во учење на јазикот. Напредокот на децата се евалуира според активностите кои децата ги реализираат во организираниот дел, но и во спонтаните активности преку набљудување на постапките на детето во одредени ситуации кои за мене се интересни и се однапред утврдена цел на евалуација (ако евалуацијата се однесува на пополнување на досие).

Во билингвалните групи во склоп во дијалектите постојат зборови кои се заеднички за двата јазика пр: џам-прозор се користи и кај македонскиот и кај албанскиот јазик во дијалектна форма. Има ситуации кога едно дете кое го разбира јазикот му преведува на друго дете кое не разбира, му објаснува што прашува воспитувачката, за што разговараат другите деца на своја сопствена иницијатива. Чести се случаите кога децата во билингвалните групи спонтано преведуваат без да се бара тоа од нив, додека си играат..

Сите игри во кои има интеракција и се работи за групна активност се од особено значење за вербалното изразување и учење на јазикот.

3.3. Лабораторија за забава-здружение за промоција на култура на раскажување, Република Хрватска

Забава на паметен начин. Триптих: Паметна забава за сите (Неформалени и начин на поучување)

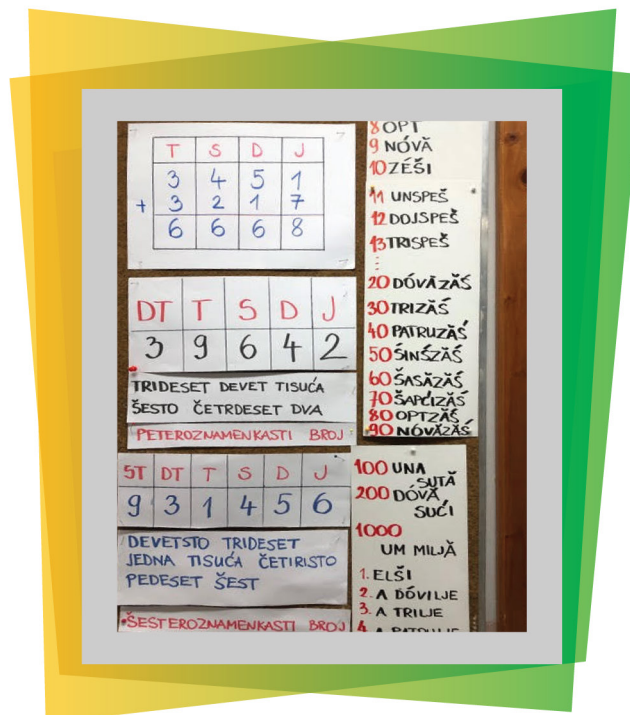
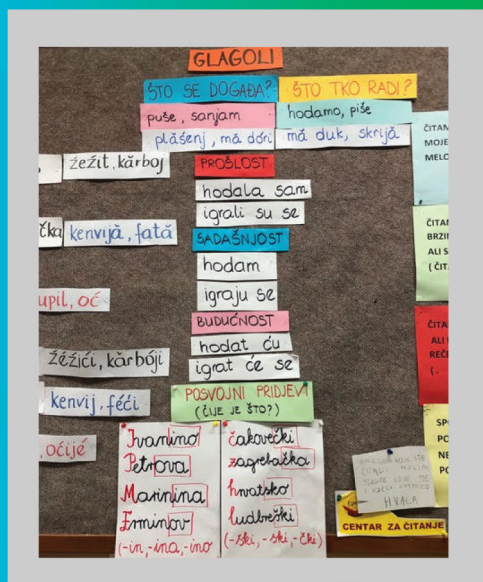
Јазична група: ромско национално малцинство

Здружението е основано со цел промоција, развој и унапредување на културата и умењето за раскажување.

Место и време на изведување: Детска градинка „Зрно“, Козари Бок, Загреб. Од април 2017 г., повремено. Во градинката се вклучени деца со ромско потекло, кои не го говорат или многу слабо го говорат хрватскиот јазик. Децата се на возраст од 4 до 7 години.

Во детската градинка „Зрно“ на Козаро Бок се интегрирани деца од ромско национално малцинство. Од тие причини за изведување на проектот, избрана е токму таа градинка. Една од целите беше да се види како децата од ромско национално малцинство се снаоѓаат во социјализацијата со останатите деца, бидејќи тие наоѓаат во неповолна јазична положба, со оглед на тоа што дома го зборуваат својот јазик и имаат јазична бариера од самиот почеток. Хрватскиот јазик го слушаат само за време на престојот во градинка, а контактот со него престанува со заминувањето од градинката. Кај тие деца често се одложува поаѓањето во училиште. Во реализирање на проектот помагале волонтери, вклучувајќи ги и студентките од Учителскиот факултет, а изведувањето било временски многу комплексно. Проектот „Паметна забава за сите“ се состои од три програми кои се изведуваат во различни возрасни групи во градинка, на различни локации. Во секоја група се доаѓало по 3 пати. Секој пат на работилницата биле присутни околу двасеттина деца. Една активност траела 2 часа и 30 минути, а во рамки на тоа време поединечните активности траеле максимално по 10 минути. Триптихот се состоел од следните делови: Пат околу светот, Времефлов (пат низ историјата) и Пат низ Хрватска. Со проектот се настојуваше децата да ги доживеат и запознаат културните обележја на разни земји, историски содржини, така да на децата им се приближи уметноста, забавата и културата, меѓу кои и ромската култура. За децата било многу важно дека и ромската култура потполно е рамноправна со останатите и дека децата кои не се од ромска националност ја запознаваат и таа култура. Уште една од целите беше и спонтано усвојување на хрватскиот јазик. Во рамки на проектот беа однапред подготвени активности кои се поврзани со ромската култура: танц, песни и кратки

Примери на активности

видео содржини, со некои изрази кои тие ги користат, со оглед на тоа дека децата од ромско национално малцинство ги учеле другите деца изрази на интерактивен начин. Од големо значење е што водителите на програмата истражувале и однапред добро се информирале и подготвиле соодветни материјали. Во изведувањето на програмата посреден јазик не постоел. Во случај на неразбирање, се користеле со слики, предмети, аудио записи, повторување и гестови. Програмот ќе се продолжи од време на време волонтерски.

3. 4. Основно училиште „Ореховица“, Ореховица, Република Хрватска

Предучилишно воспитание и основно образование (од 5 до 14 година)

Јазична група: ромско национално малцинство

Во Основното училиште Ореховица се изведува предучилишна програма за деца од ромско национално малцинство од 2003 година. Овој програм им овозможува на децата развој на социјални и јазични компетенции. Забавиштето се изведува во траење од една учебна година (10 месеци), а опфаќа деца на возраст од 5 до 6 години, година дена пред поаѓањето во училиште. Забавиштето првенствено е наменето за деца од ромско национално малцинство, но го посетуваат и деца од хрватска националност. Во 2018/19 година две забавишни групи ја посетувале 29 деца од хрватска и 15 деца од ромска националност што претставува добар пример на инклузија. Децата од ромска националност пред поаѓањето во забавиште не биле изложени на хрватски јазик, бидејќи во нивните семејства се зборува романски бајашки јазик. Поради тоа воспитувачите при доаѓањето најнапред ја подигнувале свеста на децата како личност, усвојувајќи го изговорот на поздрав, молба, име и презиме, што истовремено делува и на развој на групата. Во формалниот облик на образование делуваат и неформалните облици на учење на јазик, бидејќи хрватскиот јазик се усвојува и во неформалните ситуации како што се дружења во ходниците, училишниот двор и при оброците, а воспитувачите користат контрастен пристап во усвојување на јазикот со помош на мајчиниот бајашки јазик. Децата со задоволство учествуваат во физичките и музичките активности, поради што би им помогнале материјалите и активностите, кои се користат во тие активности во поттикнување на усвојувањето на хрватскиот јазик. Основните компетенции на бајашкиот јазик ги стекнале во своето додатно образование со завршување на курс за бајашки јазик и истакнуваат дека знаењето на бајашкиот јазик и интеркултурните

компетенции се од пресудна важност за работата со децата. Во забавиштето низ игра ги реализираат јазичните активности како што се: придружување на глагол со именка и именување на поими, раскажување на приказни, заедничко читање на сликовници, музички и физички активности и игри. При тоа, се користат картички, сликовници, приказни, ликовен, музички и медиумски материјали. Индиректно се интервенира во говорот на хрватски јазик во неструктурирани слободни игри со сите деца, на пр. Готвење, сложување на коцки и тоа е еден од најефикасните начини на усвојување на хрватскиот јазик. Освен со децата, во забавиштето се работат и работилници за родители.

Забавиштето се покажало како добра јазична подготовка за училиште во кое продолжува да се користат активности за учење и усвојување на јазикот. Во предметната настава примери на добра парктика издвојуваме од предметот Хрватски јазик. Децата се во мешани паралелки, но повеќето се припадници на ромското национално малцинство, поради тоа што претставуваат поголем дел од децата кои го посетуваат училиштето и затоа не е можно да се формира на друг начин паралелката. Контрастниот пристап доминантен е во учењето на јазик, тој се прати и во изработката на бајашко-хрватскиот речник и лексичките вежби. Освен стандардниот хрватски јазик, постојат разлики во однос на доминантниот кајкавски дијалект. Често се применува и кооперативно учење, се бираат интелектуални теми за обичаите и јазикот на двата народа. Учениците ги прикажуваат на плакати на кои може да се видат соживотот на двата јазика и култура. Во развивање на интересот за читање, текстовите се прилагодуваат и скратуваат поради тешката проодност и недоволното познавање на јазикот. Наставничката од 5 до 8 одделение во текот на еден час, често ги менуваат методите и начините на работа, со цел да го задржат интересот на учениците. Училиштето може да се пофали со податокот дека во минатата година 100% од учениците од ромско национално малцинство се запишале во средно училиште.

3. 5. Основно училиште “Олга Меглич”, Птуј, Република Словенија

Изведувач: Маг. Рената Дебељак, професор во ОУ “Олга Меглич”, Птуј од 2006 г.

Начинот на работа зависи од неколку фактори: ако ученикот е од српска или од хрватско говорно опкружување, тогаш е полесно да разговара, да се разбере повеќе, да се прилагодува побрзо, а контактот со учениците е полесен. Затоа, на почеток се разговара

со таков ученик што разбира и пред сè - колку, па врз основа на овие прелиминарни наоди се планира работата со него. Формите на работа што ги користи наставникот се слични на оние што се употребуваат со другите ученици, но се реализираат побавно и траат подолго, бидејќи се обидува некои работи визуелно да претстави или со цртање или игра. Ефикасноста зависи од степенот на разбирање, изразениот интерес и домашната поддршка. Таквиот ученик седи на првата клупа, така што наставникот лесно може да го придружува, да помогне, преведе. Ученикот, во дополнителни часови, ја црта приказната што ја чита, при обработката објаснува дека разбира дека кога се претставува работа, на пример, е глагол. Честопати се поттикнува споредба со мајчиниот јазик, што исто така е интересно за соучениците.

При работа со учениците – Кинези, пристапот е различен. Се подготвуваат основните прашања на словенечки јазик, кои ги пишуваат на компјутерот и ги преведуваат. За подобро разбирање, цртежот, сликањето, фотографијата се исклучително важни во одредени третмани на литературни текстови (на пр. „Овчари“, „Братство на синиот Галеб“), а за разбирање на содржината често се гледа и филм.

Начинот на надминување на јазичната бариера зависи од јазикот за кој зборува ученикот. Во секој случај, преведувач е секогаш корисен, а понекогаш тоа е веќе е ученик во иста јазична средина во училиштето и ваков преведувач е особено добредојден меѓу кинеските ученици.

За социјализација на децата во животната средина е сигурно најважен е првиот впечаток кога ние треба да им покажеме на учениците дека се добредојдени, дека се прифатени. Учениците претходно се подготвуваат дека на новиот ученик му тешко, особено поради јазикот, затоа треба да му дадат до знаење дека е прифатен, да му помагаат во сите заним секојдневни и очигледни задачи (распоред, менување на училници, ужинка, итн.) Другите ученици секогаш реагираат позитивно, често се љубопитни. Наставникот (најдобро одделенскиот наставник) секоја недела да задолжи едни ученик да се погрижи новиот ученик да не е исклучен, да го извести дека кога звони ќе треба да се промени во училница, кога треба да се земе спортска опрема за гимнастика и слично.

Учениците многу сакаат ако можат да ја претстават својата земја пред одделението, па можат да направат нешто што е поврзано со нивната култура. Така, ученичката која била муслиманка, ја претставила својата земја и религија, го читала Коранот на арапски јазик, но бидејќи го совладала и арапската писмо; на табла ги запишувала на арапско писмо зборовите кои ги кажувале другите ученици. Тоа била активност која на сите им била исклучително интересна. Во усното објаснување овие ученици сакаат да се претстави наследството на нивната култура, некои обичаи и сл. Во читањето на

лектира, тие имаат мноштво да одберат најдрага книга од нивната литература и да им ја презентираат на останатите ученици.

3. 6. Основно училиште „Табор I“, Марибор, Република Словенија

Изведувач: Метка Гелман Седак, одделенски наставник

Место и време на реализација: Марибор, од 2009 г. до денес

Работата со деца се реализира на пријатен и релаксиран начин, ако децата не разбираат друг јазик освен мајчиниот, комуницираат со гестови, со мимика и со помош на слики. Ако децата доаѓаат од словенско говорно подрачје, им помага со нивниот јазик или со едноставен словенечки јазик, кој децата можат да го разберат со поддршка на мимиките и гестовите. Употребува фронтална, индивидуална форма на учење, работа во парови и групи, сето тоа зависи од возраста и знаењето на учениците. При првиот контакт со дете кое не разбира словенечки, се покажува на себе и го кажува своето име, а потоа покажува на него. Секогаш е важно дека првиот пристап е опушен, треба да има насмевка и охрабрувачки збор, иако детето не го разбира. Многу важен тонот на гласот.

Децата учат на различни начини, преку различни активности, преку цртање, сликање, играње (во случај на помали деца), преку слики, описи на слики и разговори. Ако има посреден јазик, тој дефинитивно се употребува, бидејќи обезбедува полесна комуникација, на пример, со англиски, српски, хрватски, основите на албански, руски ... Ако не постои посреден јазик, се комуницира со гестови и мимики со помош на слики.

Детето лесно може да се отвори преку разговор или гестови, насмевка, секако со љубезност и разбирање.

Јазичните бариери може да се надминат со имитирање, гестови, дури и со речници и буквари, но дефинитивно е најлесниот употреба на сликовен материјал.

Врсниците треба да се охрабруваат да разговараат со дете од странство, да се дружат ... Децата добро прифаќаат игри како што се „Активност“ или „Меморија“. Многу материјали (особено визуелни и текстуални) подготвува и адаптира наставничката сама. Наведува дека идеи се јавуваат веднаш, од искуство. Играта може да биде вклучена во активноста на основно ниво.

Од децата и возрасните кои ги поучувала, наставничката научила многу, вклучувајќи

ги основите на јазици како албански или руски, дознала дека сме културно многу различни и дека дури и изразите кои сме ги презеле директно, може да бидат многу различни од нашите. На пример, таа и предавала на високо образована Албанка од Тирана, а јазикот на комуникација бил англиски. На крајот на објаснувањето, таа ја прашала дали разбира. Веднаш одмавнала, многу силно. Наставничката ѝ објаснила повторно и ја прашала уште еднаш, дали сега ја разбира. Повторно одмавнала, овој пат посилено. Објаснувањето било бавно и прецизно повторено повторно, но и по трет пат на прашањето дали разбрала, жената одмавнала. Потоа наставничката ѝ рекла да каже што не разбира. Жената изгледала изненадена и рекла дека сфатила сè и од прв пат. Тие откриле дека кај нив знакот одмавнување со глава значи - Да и не значи - Не, како што е во нашата култура.

За учењето и процесот на учење, меѓукултурните разлики се многу важни. Како примерот покажува, Русите многу го почитуваат наставникот и ќе направат сè што наставникот ќе побара. За Арапите, зависи од тоа дали жената (или девојче) учи и во група мажи (момчиња). Ако учи, нема да каже ниту еден збор, иако знае многу, бидејќи не сака да ги покажува своето знаење пред момчињата и со тоа да ги засени.

Исто така постојат и некои тематски области кои се потешко да се прифатат од страна на некои култури. На пример, таквото поле е човечко тело. Овие културни разлики понекогаш се многу тешко да се надминат, на пример, со арапските жени посебно се работело во тек на одмор, или кога мажите оделе на пијалок. Во тоа време тие отворено и без срам зборувале на словенечки јазик, а многумина знаеле многу подобро од својот сопруг.

3. 7. Основно училиште „Маршал Тито“, Струмица, Република Македонија

Реализатор: Даниела Митева, одделенски наставник

Место и време на реализација: Струмица, од 2005 г. до денес

Едукација на деца со турско етничко потекло, државјани на Република Македонија кои зборуваат исклучиво турски јазик.

Децата живеат во дел на градот каде од раѓање зборуваат исклучиво турски јазик, гледаат телевизиски емисии, филмови, слушаат музика на турски јазик. Најчесто доаѓаат во училиште без да знаат воопшто да зборуваат на македонски јазик. Се работи со

Примери на активности

Кофинансирано од
Програмата на Европската
унија Еразмус+

2018-1-HR01-KA201-047499

групи од 16-20 деца на возраст од 6 - 6, 5 години, во одделенска настава.

Наставничката истакнува дека од особена важност е првиот контакт со децата, насмевката, љубезноста, претставувањето со гестови, наведува дека со гестови е потребно да му се овозможи и на детето да се претстави. Како начина на комуникација „...користам цртежи, но често користам ономотопеја, невербална комуникација, костимирање, употреба на маски со одредени ликови од приказни или животни“ (Даниела Митева, одделенски наставник). Често на почеток наведува дека користи познавање на турски зборови и правење паралела со зборови од македонскиот јазик.

Како најдобар комуникациски канал смета дека е играње на игри со маскирање и превземање на улогата на ликот. Со тоа се вежба и учи именување на ликовите, но и именување на емоции и постапки. Првото тримесечие од прво одделение се зборува на турски јазик со користење на гестови и пантомина, и постепено се воведуваат македонски зборови.

Главна помошно средство за наставничката била две-годишната обука со Хансен дијалог едукативниот центар. Од таа обука се користат прирачници преведени на македонски јазик, често вклучување преку скајп се во работа во училница во Норвешка каде се користат истите методи техники на едукација, но во поинаква средина. Материјали и средства кои се користат во тек на активностите се готови материјали како учебници на турски јазик кои служат како мост за разбирање со употребата на фотографии, слики и илустрации.

Пример на активност во кој децата со задоволство учествуваат. „Влегувам во училницата со песна на турски јазик која децата ја знаат и од таму почнувам да воведувам нова содржина. Често тоа е со помош на бројалка со која ги одделуваме клучните зборови на турски и македонски јазик. Максимален обем е да се научат и применат 5 збора преку содржини кои ги реализираме според наставната програма.“ (Даниела Митева, одделенски наставник).

Од децата од друга култура наставничката истакнува дека научила дека „секој модел на однесување има корени во културата од која доаѓа и за комуникације е потребно познавање на карактеристиките на културата различна од нашата. Основа е почитување на начините на мислење, моделите на социјално однесување и празниците, за да се постигне отвореност, доверба и желба за соработка.“ (Даниела Митева, одделенски наставник).

3. 8. Проект ШИПК насловен „Развој на програма за поддршка на децата бегалци за вклучување во социјалната средина (СТИК), кој вклучува работа со доселеници, Република Словенија

Изведувач на проектот е вон. проф. д-р. Катја Кошир, универзитетски професор во областа на психологијата, вработена на Педагошкиот факултет на Универзитетот во Марибор.
Место и време на реализација: од 1. 3. 2018 г. да 30. 6. 2018 г.

Главната цел на проектот била да се пополни јазот со структурирани, промислени, професионално втемелени активности, кои на децата на бегалците и доселениците, кои се вклучени во програмите на деловна единица Словенечката филантропија во Марибор, би им помогнале да се интегрираат во новата социјална средина, особено во контекст на училиштето. Индиректно, преку насоки и планирање на работата на студентите, професорката работела во оваа област на работа во рамките на проектот ШИПК СТИК. Повеќе од дваесетте ученици кои биле вклучени во проектот, во образованието на словенечкиот јазик се вклучени во школска година, кога проектот се реализирал, па пред нашата соработка околу половина година веќе се вклучени во образованието.

Студентите за време на траењето на проектот да соработувале интензивно со 20 ученици бегалци и мигранти. Учениците добивале помош при учење и психосоцијална поддршка дадена во форма на редовни средби со учениците двапати неделно, во форма на месечни заеднички состаноци на сите ученици и студенти, а во последниот месец во форма на повремени средби со туторите - нивните врсници, кои за турска работа беа оспособени за време на траењето на проектот. Студентите, учениците и советникот во училиштето известувале за позитивните ефекти од овие состаноци за учењето и за социјалната вклученост на децата бегалци и доселеници. Професорката се среќавала со студентите редовно (на секои 14 дена), заедно тие ј разгледувале нивната работа и ги планирале идните активности. Во случај на дилеми, студентите, се обраќале на професорката и поединечно. Професорката заедно со студентите ги одредувала и присуствувала на заедничките месечни состаноци со децата во кои студентите извршувале групни активностите за сите деца кои биле вклучени во проектот.

Во рамките на проектот, во однос на видовите на учење го користеле најчесто индивидуалното учење, при кое студентите биле многу иновативни во изборот на

активности за учење и ресурси. Тие брзо откриле дека е потребна добра подготовка, но дека на состаноците работата треба да се прилагоди на способностите, моменталното расположение и тековните задолженија на учениците.

Професорката нагласува дека за секоја ефективна помош на ученикот, како во учењето на јазикот, така и во поширок контекст, ученикот треба да биде во можност за што повеќе контакт со своите врсници и да се залага за пријателски однос со нив, понекогаш на сметка на постигнување на целите за учење. Поддршката помеѓу наставникот и ученикот има огромен потенцијал за стимулирање на учењето. До проблем доаѓа ако е процесот насочен само на учење и ученикот останува отуѓен во однос на наставникот и другите ученици. Во изборот на канал за комуникација, професорката Кошир вели дека би било тешко да се потенцира најдобриот канал за комуникација, бидејќи секое дете има поинаков начин на комуникација. Смета дека за детето е важно да покаже дека се грижиме за него и дека сме вистински заинтересирани за него, постепено му даваме чувство на сигурност, што понекогаш е потребно неколку недели, месеци.

Одличен медиум за надминување на јазичните бариери може да се: игра, ликовна уметност, спорт и се разбира, разни дидактички алатки за учење на јазик.

За успешна социјализација на детето, неопходно да се работи со групата. Клучна е доследната порака дека ние сме одговорни за благосостојбата на сите во групата. Во проектот, систем на врсничко tutorство беше прикажан како добра практика. Активностите кои беа најефективни, каде што беа зајакнати чувствата на приврзаност и љубов, беа заеднички состаноци на сите ученици и студенти, каде што не учеле, туку најчесто се забавувале.

Како посебен начин на комуникација, студентите користеле многу различни активности од кои некои се опишани во прирачникот

<https://pef.um.si/content/2018-2019/raziskovanje/PRIROCNIK-stik.pdf>.

3. 9. Проекти УСТу, ДИМЕП и ШИПК-СТИК , Република Словенија

Изведувач: Резарта Зумери, апсолвент на групата предучилишно воспитание, Педагошки факултет, Универзитет во Марибор

Место и време на реализација: Марибор, 2017 и 2018 година

Избор на активности за помош при учење секогаш бил прилагоден на потребите на

децата. На девојчињата со кои работела, како што честопати сами истакнувале, им се посветувала во оние области од учењето во кои тие се чувствувале послаби. Вовед во активностите бил наменет за неколку минути опуштен разговор, на пример, како им поминал денот, како се чувствуваат, дали сакаат да се зборуваат за нешто посебно или пак се реализирале релаксирачки активности како што се игри со топка, меморијата, итн. Иако се реализирале игри, девојчињата го богателе својот речник преку овие активности. Посреден јазик со девојчињата бил албанскиот, бидејќи реализаторот исто така имал бегалско искуство (бегалка од Косово). Таа се обидувала да зборува со девојките на словенечки јазик, додека во потешките толкувања го употребувала албанскиот јазик. Смета дека најдобриот канал за комуникација за отворање дете се дефинитивно цртежи; преку цртежи, слики, илустрации, децата можат да комуницираат многу.

За надминување на јазичните бариери и успешна социјализација на детето, Резарта Зумери, од сопственото искуство, како дете што доаѓа од различна културна средина. Нагласува дека секогаш сакала наставниците да ја стават во специфични група (кога работат во парови или групи), бидејќи на тој начин нема да има чувство на “неприпадност”. Потврдува дека со одредени соученици имала проблеми со исмејување и несогласување во врска со националната и верската припадност. Смета дека наставниците можеби ќе треба да посветат поголемо внимание на односот на другите деца кон децата во неповолна јазична ситуација и да бидат повнимателни кон фактот дека е повеќе потребно децата да се чувствуваат прифатени, а не најголемото внимание да биде насочено кон успешност во учењето. Како најефикасни активности ги наведува спонтаните разговори, бидејќи преку искрен и релаксиран разговор на детето му овозможуваме дека не ни е сеедноза него и дека сакаме да му помогнеме. Како пример за активноста во која децата со задоволство учествува беа заедничките месечни состаноци чија цел била релаксација. На еден од заедничките состаноци, тие направиле картички од картончиња со своите имиња на една, а на другата страна го нацртале она што го прават во слободното време. Ваквите активности се покажаа како добри затоа што им овозможија студентите да планираат активности поврзани со детските хобија (на пр., девојчето на кое му беше потребна помош при учење, нацртало книга на првата заедничка средба, со што порачува дека сака да чита па наставничката повеќепати носела различни книги што ги читале заедно, зборувале за нив, на девојчето му ги објаснувала зборовите што не ги разбрало во словенечкиот јазик, со што истовремено се обогатувал јазичниот фонд.

Друг пример на активност:

Планирање на едноставни активности на часот: наоѓање скриен објект во собата.

Во оваа игра, треба да се употребат зборовите жешко, млако, студено, ледено (vroče, mlačno, hladno, ledeno (слов.)). Најпрво била малку загрижена дали играта ќе биде здодевна, но уште при првото извршување на оваа активност се уверила дека понекогаш и едноставните активности за децата на доселениците кои не го владеат словенечкиот јазик може да бидат тешки; девојчињата долго не ги употребувале правилно зборовите топло, млако, студено (vroče, mlačno, hladno, ledeno (slov.)), делувале незаинтересирано, додека наставничката не сфатила дека девојките не ги разбираат зборовите и упатствата за играта. Кога им ја објаснила играта на девојките на албански јазик, играта станала интересна и постојано ја замолувале да ја повторат играта.

3. 10. Основно училиште “Винка Жганца“, Загреб, Република Хрватска

Јазична група: деца припадници на ромско национално малцинство и деца на доселеници

Основното училиште „Винка Жганца“ има околу 730 ученици и 34 паралели од одделенска настава, околу 10% од учениците се припадници на национални малцинства. Училиштето повеќе години спроведува програма Подготовителна настава на хрватски јазик, а од минатата учебна година станала едно од централните училишта (пунктови) на градот Загреб во кој се изведува подготвителна програма. Освен тоа, од учебната 2018/19 г. изведува настава на бошњачки јазик и култура по моделот Ц. Активностите во училиштето, како и прославата на Денот на ромскиот јазик, ја промовираат важноста за зачувување на мајчиниот јазик на учениците. Мајчиниот јазик на учениците се негува и во воннаставните активности, како на пример во драмската секција. Во училиштето е создадено позитивна клима, за поттикнување на учење на хрватскиот јазик и зачувување на малцинските јазици.

Како пример на добра практика, ова училиште најнапред може да се издвои по вклученоста на целиот колектив во работата со учениците на кои хрватскиот јазик не им е мајчин јазик. Посебно е важна помошта која на наставниците им ја дава стручната соработничка – логопед. Како посебен предизвик во работата со дел од учениците, учителите ја истакнале слабата усвоеност на мајчиниот јазик, кој е ограничен на само на секојдневна комуникација, и затоа на децата им недостасува основа за совладување

на новиот јазик и јазични вештини. Затоа, логопедот активно учествува во помагање на децата при совладување на хрватскиот јазик, а посебно во развојот на предвештините нужни за учење на читање и пишување. Во тек на интервјуто наведен е примерот за девојчето на кое му требал дополнителен поттик за развој на фонолошката свест, каде логопедката се одлучила за повеќејазичен пристап. Ученичката го вежбала одредувањето на средниот и последниот глас во зборовите на мајчиниот албански, а дури подоцна на хрватски јазик.

3. 11. Основно училиште „Стјепана Кефелја“, Кутина, Република Хрватска

Јазично подрачје: деца на баратели на азил и азиланти, како и ученици припадници на ромско национално малцинство

Основното училиште Стјепана Кефелја има 500 ученици, во матичното и двете подрачни училишта. Во училиштето веќе две години се спроведува Подготвителна настава на хрватски јазик, секој ден во неделата по еден час. Во подготвителната настава во учебната 2018/19 г. вклучено е 10 ученици, чии семејства биле сместени во прифатилиштето за барање на азил. Училиштето го посетувале 30-тина ученици од ромско национално малцинство, за кои се изведува додатна настава по хрватски јазик во текот на продолжениот престој. Погolem дел од децата припадници на ромско национално малцинство, се двојазични ученици, говорат хрватски и ромски јазик. Децата баратели на азил доаѓаат до Сирија, Афганистан и Иран и зборуваат на различни јазици. Воспоставувањето комуникација со децата во случаите кога нема јазик на посредување, претставува една од основните потешкотии во наставата со учениците баратели на азил.

По својот пристап за учениците кои не го владеат хрватскиот јазик основното училиште Стјепана Кефелја се издвојува како пример на добра практика од две причини: систематска и ефикасна примена на информациско-комуникациска технологија во учењето на јазикот, како и интегрален пристап на вклучување на учениците во образованието и вниманието кое се посветува на социјализација на учениците. Во соработка со прифатилиштето и со Канцеларијата за државна управа, училиштето воспоставило јасна, брза и ефикасна процедура на вклучување на учениците баратели на азил во училиштето. За да се намали непријатноста и да се олесни вклучувањето,

претставниците од училиштето одат во прифатилиштето да го запознаат детето и семејството, а во одделението во кое ќе се вклучи детето се најавува доаѓање на нов ученик и се објаснува посебноста на животните околности во кои ученикот се наоѓа. Заради побрза социјализација, децата се вклучуваат во воннаставни активности (на пр. фудбал, креативни работилници, филмско друштво). Училиштето исто така организира различни активности (хуманитарен фудбалски турнир, концерт и сл.) со кои се собираат средства за набавување на книги, училишен прибор, спортска опрема за настава по физичко образование, како и други работи потребни на децата баратели на азил. Со учеството во проектот на Пучкото отворено училиште Чекор по чекор, училиштето е опремено со таблети за секое дете, кое ја посетува подготвителната настава. Всушност, таа употреба на таблетите и можноста за примена на мрежни преведувачи (на пр. Google Translate) им била од голема помош на учителите во воспоставување на првата комуникација со детето. Со помош на апликации децата создавале индивидуален online речник. Освен тоа, со помош на таблетите, учителката во учењето на хрватски јазик применувала интерактивни материјали (online крстозбори, меморија, квизови и сл.) со кои се во голема мера се мотивираат учениците. Позитивно е и влијанието на примената на таблети во наставата, при што учителите посебно забележале кај учениците вклучени во предметна настава, бидејќи во тек на наставата учениците самостојно на интернет можат да ги пронајдат преводите на непознатите зборови, како и сликите на поедини предмети или појави. Со тоа, примената на таблетите ја помага и социјализацијата на децата на баратели на азил, бидејќи и вон наставата им овозможува контакт со соучениците.

3. 12. Невладина организација: „Ла Страда“, Република Македонија

Работа со деца на граница

Место и време на реализација: кампот за мигранти „Винојуг“ во градот Гевгелија, 2015/2016 г.

Начинот на поучување на јазик на деца мигранти е неформален, затоа што се однесува на едукација на деца во транзитен центар за мигранти. Критериум според кој е одбран овој пример се нестандартните методи и техники на практична работа кои овозможуваат стекнување на базичните поими и начини на комуникација. За работа со децата беа ангажирани наставници по македонски, англиски јазик, математика, природни науки,

учење на нивниот јазик итн. Од начините на поучување најчесто се применуваа играта, искусственото учење и учењето со поттикнување на креативноста. Исто така, со децата се организираа креативни работилници: цртање, боење, изведување на експерименти и сл., психолошки работилници: работа во круг, поттикнување на психофизичкиот развој, како и пишување на зададени домашните работи. Внимание се посветуваше и на социјализацијата на децата, со цел да се поттикне дружењето меѓу нив, најчесто тоа се правело преку организирање на групни игри. „Организирање на групни игри каде што преку игра децата дознаваат повеќе едни за други и се спријателуваат, како и активности каде успехот зависи од групната работа.“ (Тања Митева, Ла Страда“). Бидејќи децата немаа воопшто познавање на јазикот на државата во која се наоѓаат најчесто е користена невербална комуникација со помош на слики, цртежи, гестови и имитација. За да се надмине јазичната бариера користени се и ресурси од средината, родители и други лица кои можеле да бидат посредници во комуникацијата, како и обострано учење на јазиците со користење на интернет, илустрирани книги и сликовници. Во тој контекст, најпрвин се учени зборови кои им се потребни за полесно снаоѓање во околината (да побараат вода, храна, облека и сл.). Најефикасен метод на работа е играта, која се имплементира во различни облици:

Игри со откривање - Активности во кои преку игра откриваа нови работи, на пр., реализирање на експерименти за осознавање на хемиски реакции и својства на материи.

Ликовни креативни работилници – изработка на новогодишни украси и кутии за подароци, изработка на новогодишна елка од стари пластични шишиња, изработка на белезики, ланчиња и други творби, сликање на пејсажи и сл.

Работилници за поттикнување на социоемоционалниот развој – изработка на дрво на пријателство, заедничко правење на колачи, групни спортски игри (фудбал, брканца, одбојка и др.)

Едукативни игри – броенка, збор по збор, поврзување слика со збор, игри на компјутер, на буква на буква, асоцијација, бинго и др.

Најчесто се користени готови материјали, природни материјали и материјали кои самите ги изработувале. Со овие активности се постигнати следните резултати: полесно соочување со ситуација во која се наоѓаат, образовен и културно напредок,

социјализација, креативни способности, мотивација.

3. 13. Невладина организација: „Субнал“, Република Македонија

Едукација на деца од ромска националност

Невладина организација: „Субнал“ - дополнително учење и подучување во простории на организацијата после редовната настава.

Место и време на реализација: Скопје, 2012-2018 г.

Опис на добрата пракса:

Образование за деца Роми, од предучилишна и училишна возраст, кои се вклучени во редовниот систем на образование и учат на немајчин, македонски јазик. Критериум според кој е одбран овој пример е начинот на учење со кој се настојува да им се даде поддршка на децата во постигнување на подобри образовни резултати, и совладување на јазичните бариери, збогатување на општото знаење со поттикнување на когнитивниот развој. На тој начин децата ги развиваат комуникациските вештини и се овозможува полесна социјализација во општеството со индивидуален приод во работата со децата, а начините на поучување се различни и соодветни на возраста на децата. „Децата од најрана возраст треба да се мотивираат да ги научат основните работи на македонски јазик а понатаму би го развивале и збогатувале речникот со нови зборови преку читање на различни книги за деца и лектири. Децата од предучилишна возраст треба да имаат познавање и да ги препознаваат буквите од македонската азбука, да умеат да ги препознаваат и пишуваат броевите од 1-10, да знаат да бројат до 10 на македонски и да умеат да ги именуваат и разликуваат основните бои на македонски јазик. Покрај тоа, треба да знаат да се претстават на македонски јазик, да се опишат себеси и луѓето од непосредната околина.“ (Марија Атанасова „Субнал“).

Покрај вербална комуникација многу често се користат и цртежи и кратки видеа за подобро објаснување на темата која се обработува и за посликовит приказ на дадената проблематика. Во просториите каде што се реализираат активностите на сидовите има постери од азбуката на македонски јазик за постојано да се во контакт со буквите и да им помогне полесно да ги препознаваат и научат буквите.

Со слични начини на учење и поучување се надминуваат и културолошките разлики.

Најмногу доминираат игровните активности преку децата најлесно се интегрираат во средината. „...Децата на училишна и предучилишна возраст најлесно започнуваат интеракција со останатите деца кога се вклучени во различни групни игри. Сите видови игра, особено игрите на преправање и истражување во кои секој од учесниците има зададено одредено задолжение кое треба да го направи во рамките на групата се најдобриот начин за активно учество на сите деца во активността. За време на таквите игри, интеракцијата помеѓу децата трае подолго отколку за време на други активности во кои децата се пасивни слушатели на часот, децата покажуваат висок степен на инволвираност и соработка.“ (Марија Атанасова „Субнал“).

Друштвени игри се покажуваат како најдобар начин за интегрирање на децата во група, исто така тие се покажуваат како добра практика бидејќи сите деца се активно вклучени и подеднакво мотивирани за игра. Овој тип на игри се применуваат за подобра социјализација на децата. Преку едукативни игри се развиваат сите аспекти на когнитивниот развој: внимание, помнење, логичко размислување, имагинација, но исто така и вербалните способности. Сите видови на игра можат да бидат адаптирани и искористени во едукативни цели. Игри со кои се развива јазикот: „Расипан телефон“, „На буквата...“ , „Бесилка“... „Крстозбор – квиз“, „Меморија“, читање и сл.

Учењето со откривање како позитивна наставна практика добива на квалитет поради тоа што активността на учениците доаѓа до израз низ целиот чин на учење. Во процесот на откривање не се стекнува само нови знаења, вештини и способности, туку веќе стекнатото знаење се развива на повисоко ниво, со што се развиваат способности за негова примена во нови ситуации. Едукаторката во интервјуте опишува таква наставна практика која децата ја прифатиле со радост. Активност : „Учиме за вулканот“ . Децата имаа за цел да научат нешто повеќе за вулканот, како и зошто се појавува вулканот, а подоцна тие требаа да изработат вулкан следејќи ги внимателно инструкциите кои беа зададени на лист хартија и постапките кои што ги имаше прикажано на видео. Оваа активност беше многу корисна за децата бидејќи успеа да го задржи нивното внимание до крајот на активността, научија многу интересни факти за вулканот, а со читањето на упатството за изработка го вежбаа читањето.“ (Марија Атанасова „Субнал“).

Во реализација на едукативните процеси секогаш се зема во обзир и возраста на учениците на која се прилагодуваат и дидактичките методи и форми на работа.

„Со поголемите деца поради сложеноста на совладувањето на наставниот материјал се обидуваме секогаш да внесеме некој креативен метод за да се поттикне нивното внимание и да се зголеми интересот во учењето. Тоа понекогаш е пребарување за темата на интернет или откривање на интересни факти поврзани со темата кои што

не ги знаеле до тогаш. Многу е важно децата да бидат активно вклучени во часот и тие да го помогнат откривањето на интересните факти со вас. Покрај тоа, секогаш на крајот од часот се одвојува краток период за време на кој децата заедно со еден едукатор читаат детски книги и го развиваат интересот кон пишаниот материјал и ги подобруваат своите јазични вештини.“ (Марија Атанасова „Субнал“).

Пребарувањето на интернет се покажува како добра практика и креативен метод на учење, затоа што на овој начин се поттикнува вниманието и интересот за учење на децата. Потоа следува презентација со која се прави рефлексција на усвоеното знаења, со што децата ги подобруваат своите јазични компетенции.

Едукаторите кои се ангажирани да работат со овие деца најчесто применуваат вербално и аудитивно учење при презентирање и објаснување на наставната материја, читање на текстови на глас, визуелно учење преку слики табели и дијаграми, учење со истражување и слично. Активностите се реализираат индивидуално, во парови и помали групи, согласно потребите. „Со сите деца се водат порелаксирани и флексибилни активности во кои се тежнее сите деца да бидат активно вклучени во материјата која се обработува и првенствено преку игри и игровни активности да ги развијат своите способности и компетенции“. (Марија Атанасова „Субнал“).

Креативно изразување – Покрај игровните активности позитивни наставни практики се и различните видови на креативно изразување, кои особено придонесуваат за јакнење на самодовоербата кај децата и развивање на поимот за себе. Едукаторката од интервјуто најчесто ги применува следните техники: играње улоги, цртање цртежи слушање на музика, правење на сложувалки, креативно читање и др.

3.14. Исусова служба за мигранти, Загреб, Република Хрватска Хрватски јазик-Игротека

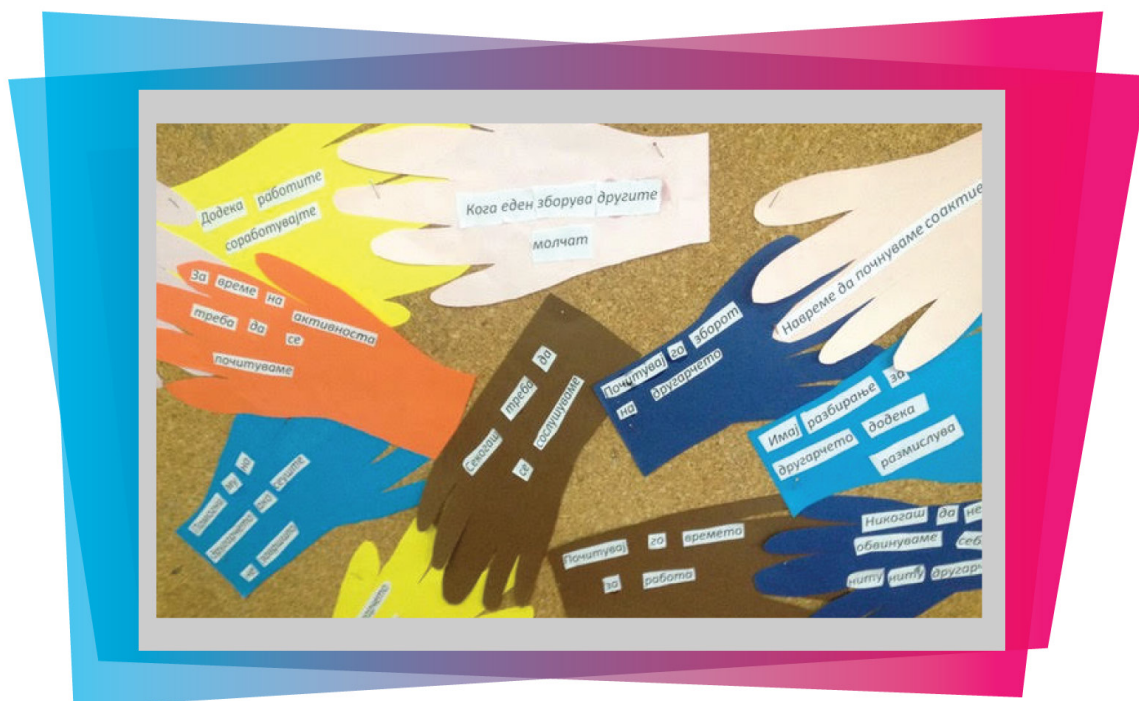
Јазична група: деца азиланти од Сирија, Иран, Авганистан (возраст 5-15 години)

Исусовата служба за мигранти е непрофитабилно хуманитарно здружение чија основна цел е да ги следи, да им служи и да ги застапува правата на мигрантите и другите насилно раселени лица. Здружението е дел од мрежата на меѓународната хуманитарна организација Jesuit Refugee Service (JRS) основа 1980 г. JPC во Хрватска активно делува од 1993 година, грижејќи се за потребите и правата на мигрантите, прогонетите, а

посебно оние од афричките и азиските земји. Своите активности на почетокот на 2010 г. ги започнале во прифатниот центар на барателите на азил во хотелот Порин, а сега програмата за интеграција, инклузија и совладување на јазикот ја изведуваат во просториите на здружението во загребската Дубрава на адреса ул. „Максимирска“ бр.286.

Сите извршени активности на учење на хрватски јазик и култура во непосредната работа со децата азиланти имаат цел да го совладаат хрватскиот јазик во говорната комуникација и и да се обезбеди инклузија во хрватското општество. Знаењето на јазикот е многу важно за разбирање на контекстот на општеството, па затоа волонтерите на JPC работат со децата со искусствени активности, се занимаваат со хрватскиот јазик во секојдневието. Детската желба за игра е двигател на сите програми, а децата кои се опфатени во програмот на JPC, ставени се во реални животни ситуации, како возење со градски превоз, купување, одење во училиште, учење за времето и просторот... Во Игротеката цел е играње на улоги, со слободна игра и јазични игри да се совлада хрватскиот јазик низ учење на зборови, синтагми и користење на игри на правилен и разбирлив начин. Сlikовниците, сликовниот речник и работните материјали на хрватски јазик и јазикот на говорникот, помагаат во остварување на подобра комуникација.

Примери на активности

4. Насоки за понатамошна работа

После реализацијата на активностите во земјите-партнери, беа добиени насоки кои ќе нè насочат кон понатамошна работа. Имено, од опишаните примери, евидентно е дека многу се работи, освен во формални, и во неформални форми на учење. Меѓутоа, после сите изведени интервјуа и описи на добра практика, се покажува дека информалните форми на учење сè уште не се доволно препознаени како можности за учење на јазик. Потребно е да се задоволат потребите на едукаторите за дополнителна едукација за интеркултуралноста и начините за учење на вториот / не-мајчин јазик, како и постојаната потреба за нови активности и материјали од сите видови за учење на јазик. Покрај тоа, едукаторите ја нагласуваат потребата и важноста на нивното професионално здружување, взаемна поддршка и размена на искуства и добри практики во работењето со деца во нерамноправна положба. Со оглед на тоа, неопходно е да се поврзат професионалците од разни профили и различни форми на образование, бидејќи практиката покажува дека нивното здружување е посилно во неформалните отколку формалните форми на учење.

Наведените предизвици и проблеми ќе послужат како почетна точка за дизајнирање на нови трансдисциплинарни активности, бази на податоци и прирачници со цел да се одговори на овие образовни потреби во сите форми на образование: формално, неформално и неформално образование.

***

